

Prof. TREUB's critiek op de sociaal-
demokratie en het economisch stand-
punt der Vrijz.-demokratische partij

DOOR

Jos. LOOPUIT.

Met 2 bijlagen uit:

Karl Marx, DAS KAPITAL en

De rede van A. Bebel, van 1899
te Hannover.

TIERIE & KRUYT, BOEKVERKOOPERS,
Amsterdam 1901.

Prijs 25 cent.

Dit jaar verscheen bij de uitgevers dezes:

Tr. HOGERZEIL, Mela, ing. f 1,90, geb. f 2,40.

Dr. A. ALETRINO, Uit 't leven, ing. f 1,40, geb. f 1,75.

Dr. A. ALETRINO, Het leven der verpleegster,

Voordracht gehouden in de Ned. Vereen. tot bevordering der belangen van verpleegsters en verplegers.

prijs f 0,75.

Ed. VERBURGH, De Weelden des Harten,

ing. f 2,25, geb. f 2,90.

G. C. VAN 't HOOG, Iris-verzen, in perkamenten band f 2,20.

Prof. TREUB's critiek op de sociaal-
demokratie en het economisch stand-
punt der Vrijz.-demokratische partij

DOOR

JOS. LOOPUIT.

Met 2 bijlagen uit:

Karl Marx, DAS KAPITAL en

De rede van A. Bebel, van 1899

te Hannover.

TIERIE & KRUYT, BOEKVERKOOPERS,
Amsterdam 1901.

VOORWOORD.

De volgende bladzijden zijn eene beknopte weerlegging van Prof. Treub's aanvallen op de sociaal-demokratie en de uiteenzettingen van het „economisch standpunt” zijner partij, gelijk men die vinden kan in zijn jongste brochure. Zij zijn uiteraard onvolledig en kunnen slechts hoofdpunten behandelen. Prof. Treub's aanvallen steunen voor het meerendeel, wat de materiele bewijzen aangaan, op cijfers, ontleend aan de gegevens van Ed. Bernstein in zijn bekende boek tegen de grondstellingen der sociaal-demokratie; voor een ander deel berusten zij op volslagen onkunde van de feiten en op zeer oppervlakkige kennis van hetgeen de sociaal-demokratie werkelijk leert. Ik heb gemeend prof. Treub's aanvallen niet onbeantwoord te mogen laten, te meer omdat deze op den meest hoogen toon een oordeel velt, over eene wetenschap waarvan hij de eerste beginselen nog niet bijster machtig is en op grond van cijfers, die hij blindelings overneemt van anderen, zonder eenig zelfstandig onderzoek.

Ten einde verder den belangstellenden lezer in staat te stellen, de statistieken van Prof. Treub, die den grondslag uitmaken voor zijne herhaaldelijk gedane uitspraak, dat zij „onverbiddelijk”, de „vernietiging” der sociaal-demokratische beschouwingen van de maatschappij bevestigen, nader te beschouwen, heb ik als Bijlagen dezer brochure eraan toegevoegd, de uitvoerige uittreksels uit de rede van Bebel van 1899 over deze punten. Voor het verdere zij hen die dit doen kunnen, Karl Kautsky's boek aanbevolen, bekend als: anti-Bernstein. De tal van wederleggingen van Prof. Treub's „onverbiddelijke feiten” schijnen door hem vóór de uitgave zijne brochure, nog niet gelezen te zijn. Aan dergelijk werk herkent men den waren geleerde!

Verder zijn er nog aan deze brochure toegevoegd een paar plaatsen uit Marx' „*Kapital*,” waar in den tekst naar verwezen wordt en van belang zijn voor hen, die Marx niet in het oorspronkelijke kunnen lezen.

En hiermede zijn deze bladzijden den belangstellenden lezer welwillend opgedragen door

den Schrijver.

A'm. Juni—Juli 1901.

„Daran erkenn' ich den gelehrten Herrn!
Was ihr nicht tastet, steht euch Meilen fern;
Was ihr nicht faszt, das fehlt euch ganz und gar;
Was ihr nicht rechnet, glaubt ihr, sei nicht wahr;”

.
GOETHE'S FAUST II.

In eene openbare Vergadering te Utrecht, vlak voor de algemeene verkiezingen gehouden, heeft Prof. M. F. Treub het ondernomen het economisch standpunt van de vrijzinnig-demokraten, uit een te zetten. Prof. Treub, mag men zeggen, is taai, en de volharding waarmede hij nu al tien jaren lang bezig is, aan zijne partij, eerst die van de radicalen, thans die van de vrijzinnig-demokraten, een economisch standpunt te verschaffen waarop deze zich handhaven kan, mag werkelijk onze bewondering wekken. Het is toch geen kleinigheid, wanneer tien jaren na dat men gemeend heeft, het standpunt dat men inneemt ten opzichte van en tegenover de Sociaal-demokraten, goed en wel omschreven te hebben vastgesteld, de noodzakelijkheid van zoodanigen arbeid opnieuw zoo dringend is gebleken, dat men dien arbeid weer van voren af aan moet gaan beginnen. Het is geen kleinigheid en het is ook geen bemoedigend feit voor een leider. Maar Prof. Treub geeft geen hoop verloren en houdt vol.

Waren de dagen van 1891—92, toen hij zijn bekende Constantia-rede hield, later eveneens als brochure uit-

gegeven,¹⁾ voor den heer Treub, die van de wetenschappelijke „flegel”-jaren, zou men zeggen, waarin van eene studie van de dingen waarover hij sprak, inzonderheid van het socialisme nauwelijks sprake kon zijn, thans staat hij wèl toegerust voor ons, gereed ons te verslaan met onze eigen argumenten, met onze eigen wetenschap, met feiten aan de „werkelijkheid” ontleend.²⁾

Want, waarde lezer, de heer Treub moet ons sociaal-demokraten vòòr alles flink van de sokken slaan en voor goed, wil hij een plaats krijgen voor zijn eigen standpunt. Hij wil met zijne partij ook economisch, tusschen ons en de liberalen in komen te staan. Nu zijn de laatsten reeds een heel eind geweken voor Mr. Treub en zijne schare werelddhervormers, maar de sociaal-demokraten willen nog van geen wijken weten. En daarom slaat Mr. Treub erop los, wij *moeten* wijken.

De feiten, „de onverbiddelijke feiten” hebben de „onhoudbaarheid” van ons standpunt aangetoond. En de arbeidersbeweging die niet gelijk is met sociaal-demokratie, — „gelukkig,” zegt de heer Treub is dat —, wordt tegen ons opgeroepen. De band, die er tusschen beiden „moge geweest zijn,” wordt „reeds losser”; wij mogen dus op onze tellen passen. Wetenschappelijk zijn wij veroordeeld, in de praktijk kunnen wij de arbeidersbeweging ook al niet meer houden, wij zijn dus in de oogen van Prof. Treub reddeloos verloren.

. . . . „De sociaal-demokratische leer bezwijkt reeds door de onhoudbaarheid van haar uitgangspunt vóór

1) De Radicalen tegenover de sociaal-demokratische partij in Nederland. Te Amsterdam bij S. L. van Looy, 26 Januari 1891.

2) „Het Economisch standpunt der Vrijzinnig-Demokraten” door Mr. M. W. F. Treub te Amsterdam; Scheltema en Holkema's Boekhandel, 1901.

er nog in de verte sprake is van hare toepassing (bladz. 31).

En Prof. Treub voorziet, dat die losse band, waarvan hierboven reeds is gesproken „door de gezonde kracht die er schuilt in de arbeidersbeweging, eerlang zeker — geheel (zal) worden losgemaakt.”

De „gezonde kracht” die er in de arbeidersbeweging schuilt; dät is nu eens een goed woord; zulk eene karakteristiek van hetgeen men zich voorstelt dat de arbeidersbeweging eens zal *worden*, in tegenstelling met wat zij nu in hoofdzaak *is*, is waarlijk pakkend. Daarnaar is de sociaal-demokratie natuurlijk de *ongezonde* kracht; dat klinkt nu nog eens en vooral bij de bourgeoisie slaat zoo iets aan. Want dat de arbeiders wat aan vereeniging doen, hun positie trachten te verbeteren door vakvereenigingen, is goed, dat vindt ook de bourgeoisie over het geheel thans vrijwel; alléén die lui moeten niet gewelddadig tewerk gaan, zij moeten bijv. het werk niet staken. Anders dan gaan de zaken mis, komt er stilstand in 't bedrijf en kost het geld. Ook mogen zij van de wetgeving wel om wat sociale hervorming verzoeken — eischen niet — maar het moet liefst een schijntje geld kosten. Dit is gezond.

Maar geen sociaal-demokratie, die is ongezond. . . .

Het ligt waarlijk aan des heeren Treub's heuschheid niet, dat hij ons met zoo reeds van voor jaren uitgezochte schimpscheuten naar 't hoofd smijt; zijn klassestandpunt geeft hem ze in den mond. En wie ze hem kwalijk neemt, moet eerst begrijpen, dat eene dergelijke terminologie, die onderscheid zoekt te maken tusschen arbeidersbeweging en sociaal-demokratie, waarbij de laatste de eerste „ongezond” maakt, schering en inslag is

bij die zoo en zoovele wetenschappelijke doodslagers van het socialisme, waarbij ook Prof. Treub voor dit zijn laatste werk is moeten ter schole gaan.

* *
*

Als de geleerde Professor het ons niet zoo stellig en met zoo groot zelfbewustzijn zou verzekeren, dat wij finaal plat geslagen tegen den grond liggen, wetenschappelijk natuurlijk, wij zouden het niet gelooven. Maar het is reeds zoo ver met ons . . . in de oogen van Prof. Treub.

Wij willen alsnog een poging wagen om op onze beenen terecht te komen. Het zal moeite kosten, want de heer professor slaat ons met „wetenschap” om de ooren. En zoo iets is geen blik. Deze onze poging nu zal een tweeledig doel hebben, ten eerste van de „wetenschappelijke” aanval, op de wetenschappelijkheid der sociaal-demokratie zoo mogelijk af te slaan en ten tweede, van het „economisch standpunt” van den schrijver zelf, eens wat van naderbij te bekijken. Dat laatste toch verliest zich in de Tivoli-rede zoozeer in de nevelen der vaagheid, dat het voor de „gezonde” arbeidersbeweging belangrijk genoeg is, dat dit eens van uit het afgetrokken, gelijk men dat vindt in Prof. Treub’s lezing en in het beginselprogram der vrijzinnig-demokraten, naar het concrete der werkelijkheid te worden overgebracht.

Eigenlijk nog belangrijker, ja het belangrijkste is het. Want wat heeft de „gezonde” arbeidersbeweging aan zooveel negatiefs als Prof. Treub’s wetenschappelijke slachting der sociaal-demokratische beginselen? Zij heeft toch in de eerste plaats behoefte aan een *positief* standpunt, waarop zij zich bewegen kan? Als ik tot de „gezonde” elementen der arbeidersbeweging van Prof. Treub be

hoorde, zou ik van hem niet in de eerste plaats willen weten, waar ik *niet* staan moet, maar waar ik *wel* staan moet. En eerst als ik dat goed weet, kan ik voor mij uit zien; de soc.-demokratie mij van het lijf houden komt dan later pas en van zelf wel.

Maar wij zeiden reeds, Prof. Treub moest de soc.-demokratie wetenschappelijk eerst vernietigen, om zelf een plaats te krijgen voor hem en de zijnen; eene operatie die echter nog niet zoo bijster gelukt is.

Inmiddels moeten zijne zoekende volgelingen, voorshands het maar met een verjongd liberalisme doen; al het andere hangt, helaas, nog in de lucht.

* * *

Op bladz. 23 van de brochure vangt Prof. Treub aan met ons te vertellen wat de „leer van den klassenstrijd” is, gelijk hij terecht zegt: „een der hoofdelementen van het sociaal-demokratisch stelsel.” Nu moet hier vooraf dit worden verklaard: Prof. Treub heeft in de laatste jaren zeer zeker, na het echec van zijne vroegere brochure tegen de sociaal-demokratie, veel gelezen over de leer die hij meent te moeten bestrijden, maar dat dit er toe bijgebracht heeft, hem een helderder begrip te doen krijgen van al datgene waartegen hij te velde trekt, kan men niet zeggen. Dit blijkt zeer sterk nog weer uit deze brochure. In plaats toch van eene ontleding van het begrip van den klassenstrijd, krijgen wij niets dan eene beschouwing over het philosophisch-historisch standpunt van Marx en Engels in den klassenstrijd.

Professor Treub tast dus geenszins het fundamenteele begrip van het *bestaan* van den klassenstrijd aan, hij koppelt dien strijd onmiddellijk vast aan de hist-mate-

rialistische beschouwing der samenleving en, zegt hij:

„Die leer (van den klassenstrijd) is een rechtstreeksch uitvloeisel van de wijsgeerig logische beschouwing, welke aan de opvatting van Marx en Engels over het maatschappelijk leven ten grondslag ligt” (bladz. 24).

En dan krijgen we eenige bladzijden door, een aperçu van het historisch materialisme, waarvan wij nu niet juist kunnen zeggen, dat het bijzonder kan bogen op helderheid van voorstelling en juistheid van begrip.

Prof. Treub wekt zodoende den malle indruk, dat als Marx en Engels niet aan Hegelsche filosofie hadden gedaan en uit deze, zich niet hunne wijsgeerig-historische wereldbeschouwing hadden gevormd, dat er dan van het bestaan van den klassenstrijd eigenlijk geen sprake meer zou wezen!

Dat komt ervan als men een tijdlang zooveel zware, te zware lektuur moest verduwen als de heer Treub schijnt gedaan te hebben.¹⁾

Zeër zeker hebben Marx en Engels den klassenstrijd als de drijvende kracht beschouwd in den vooruitgang onzer samenleving; als zoodanig heeft volgens hen de klassenstrijd steeds dienst gedaan en doet hij dat in deze kapitalistische maatschappij eveneens.

Die klassenstrijd vindt zijn oorsprong in de klasse-tegenstellingen die er in elke maatschappij aanwezig waren, van af de verdwijning der primitief-communistische samenleving, tot aan de huidige toe. Die klasse-tegen-

1) In een noot op bladz. 30, zegt Prof. Treub, dat „een toenemend aantal soc. demokraten reeds verwerpt „het standpunt van de toenemende verwijdering der klassen.” Ik antwoord Prof. Treub hierop alleen dit, dat wie „het standpunt der soc. demokraten in Duitschland afmeet naar de artikelen in de „soc. Monatshefte” e. t. Q., een zéér eenzijdig en dus zéér valsch beeld krijgt van het standpunt dier partij in deze materie.

stellingen, die hun oorzaak vinden in de tegenstelling van maatschappelijk bezit en niet-bezit, zijn op hunne beurt weder het gevolg van de produktie-wijzen van elk tijdvak, van de geschiedenis in het bijzonder. De strijd door die klasse-tegenstellingen ontstaan, was steeds de drijver der vooruitgang, waarnaast natuurlijk het ontstaan van het handels-kapitalisme, de ontwikkeling der techniek, de ontdekking van nieuwe werelddeelen, het ontstaan en het steeds meer uitbreiden der wereldmacht even zoovele en zoo machtige factoren waren, die onze samenleving steeds haar aartsvaderlijk karakter hebben doen verliezen en den weg hebben gebaand voor de heerschappij van het kapitaal, respektievelijk die van het groot-kapitaal.

De strijd van de niet-bezittende tegen de bezittende klassen, is, door de eeuwen heen steeds gevoerd en is dan eens met minder, dan eens met meer succes gestreden. Hij is gevoerd door klassen, die economisch tot den ondergang waren gedoemd, tegen die welke daar maar voor een deel oorzaak aan waren of direkt hunne uitplundersaars waren: zooals het geval was in de Boerenoorlogen uit de middeneeuwen in Duitschland; hij is ook gevoerd door eene klasse, die economisch zich ontwikkelde, maar zich, door de ijzeren kluisters, waarin het feodalisme gedurende eenige eeuwen de samenleving in al hare vertakkingen had gesloten, in hare ontwikkeling naar boven belemmerd zag; gelijk dat met de burgerlijke klasse in de beide afgeloopen eeuwen vooral, het geval was.

Hij is niet altijd bewust gestreden, niet altijd zoo precies met het doel voor oogen zich te bevrijden van het juk dat de klasse die onderlag drukte, hetzij economisch, hetzij politiek, hetzij beiden tegelijk. Maar gestreden is

hij steeds. En nu is het Marx' philosophisch-historische beschouwing der geschiedenis, de methode dus van het beschouwen der groote bewegingen in onze beschavings-geschiedenis, die heeft geleerd, dat achter de groote kampen tusschen de verschillende klassen altijd iets meer zat dan een strijd der idëen alléén. Dat die strijd in de maatschappij dikwerf gevoerd is om ideën, hebben Marx noch Engels, noch wie ook ooit ontkend; maar dat die strijd altoos een materiëelen ondergrond moet hebben gehad en het begrijpen van dien strijd slechts volkomen kan zijn door ontleding van de eigendomstoestanden, op hunne beurt uitdrukking van de produktie en reproductie-toestanden en de uit hen volgende verdeling in de gegeven periode onzer samenleving, dat hebben zij ons geleerd en dat bewijst de praktijk. En tot die beschouwing, tot het aanwenden van die methode waarover Prof. Treub zeker niet weinig heeft gelezen, maar waarvan hij nog maar steeds de kern niet heeft kunnen begrijpen, zijn Marx en Engels zeer zeker gekomen, door hunne philosophische overtuiging, die, het zij hierbij zeer nadrukkelijk gezegd, eigenlijk een deel is van onze geheele moderne levens- en wereldbeschouwing, voor zoover zij theologische dogmas niet meer erkent en ons leert, dat ideën niet buiten de menschen om kunnen ontstaan; dat zij van menschelijken oorsprong zijn en door menschelijke hersenen heen, eerst hunne gestalte kunnen krijgen.

Maar dit alles raakt den klassenstrijd niet in zijn wezen, ontstaan door de opeenhooping van bezit eenerzijds en die van de bezitloosheid anderzijds. Prof. Treub moet bewijzen, dat het in handen-hebben van de produktiemiddelen benevens grond en bodem, kortom van alles

waarmede voortgebracht kan worden in de maatschappij, *niet* geschapen heeft eene klasse van menschen, die geheel afhankelijk is geworden, die niets meer heeft om van te leven, dan van hetgeen haar fysiek eigen is, n.l. van haar vermogen om te werken, haar arbeidskracht, die zij in dienst kan stellen van de klasse, die al het andere in haar bezit heeft wat voor maatschappelijke voortbrenging onontbeerlijk is. En alles wat hij zegt van het filosofisch standpunt van den klassenstrijd, liever alles wat hij daarvan naar zijn begrip weergeeft, maken wij hem voor deze keer gladweg cadeau. Hij had zich de moeite van zooveel schijnwetenschappelijkheid kunnen besparen, voor hij, gelijk op bladz. 30 van de brochure geschiedt, triomfantelijk uitroept: „de feiten, de onverbiddelijke feiten hebben de onhoudbaarheid van dat standpunt (n.l. dat van den klassenstrijd) zoo onbetwistbaar aangetoond, dat het alleen maar bij sociaal-demokratische partijangers nog dienst doet, om de arbeiders te doen gelooven, dat alleen en uitsluitend de sociaal-demokratische partij de belangen der arbeidende klasse begrijpt en kan behartigen”; hij had moeten bewijzen dat er *geen* klassenstrijd meer bestaat en dat, als gevolg daarvan, de sociaal-demokratie overbodig is geworden.

De filosofische beschouwing van Marx, is niet de voorwaarde tot, maar alleen en uitsluitend het gevolg van de erkenning van het bestaan van den klassenstrijd in de maatschappij. En als Prof. Treub krachtens *zijne* wijsgeerige levensbeschouwing, het niet met deze beschouwingswijze eens is, dan is dat iets wat velen onzer zeker wel zullen weten te overleven, maar dat tot het bestaan van den klassenstrijd in onze burgerlijke kapitalistische maatschappij, even goed als in alle vroegere

van af de primitief-communistische, niets afdoet.

Dit zelfde, natuurlijk in korter woorden, heeft schrijver dezes, Prof. Treub reeds in de twintig minuten welke hem te Utrecht voor debat waren toegestaan, tegengeworpen en hij kreeg hierop ten antwoord dat het krachtens die beschouwing, n.l. die van Marx en Engels is, dat de klassenstrijd steeds feller en feller moet worden, de arbeiders armer, de rijken rijker, het bezit zich *moest* ophoopen in enkele handen, de ellende zich *moest* vermeerderen enz. enz., en daar dat alles nu niet was gebeurd, is daarmee voor Prof. Treub het wetenschappelijk bankroet van de sociaal-demokratische leer geconstateerd; hetwelk volgens hem, en hij riep 't mij toe „binnen tien jaren gevolgd zal worden, door het opgeven van den klassenstrijd ook in de praktijk!”

Uit de erkenning van den klassenstrijd volgen alle andere dingen, die Prof. Treub er bijhaalt echter geenszins. En het is alleen de groote verwarring, bij hem teweeg gebracht door het lezen van rijp en groen over de sociaal-demokratische „leer”; het maar in alle haast bijeenbrengen van eene hoeveelheid materiaal om gauw en goed de sociaal-democratie te verslaan, die hem de even zoovele gedeelten van die „leer”, als verklaring der maatschappelijke verhoudingen en verschijnselen heeft doen door elkander haspelen, met het bekende resultaat, die elke aanval van den heer Treub op de sociaal-democratie heeft gehad: n.l. van te veel te willen bewijzen en daardoor niets bewijst.

De klassenstrijd bestaat dus en woedt steeds voort, de arbeider voelt het elken dag en op dien dag, elken minuut, aan zijn eigen lijf; de bourgeoisie bespeurt het aan de steeds toenemende ontevredenheid die zich uit in loon-

strijden, werkstakingen, strijd om politieke rechten, kortom in de algemeene toename van de organisatie der arbeiders over de gansche beschaafde wereld. Maar hij neemt in scherpte af, volgens Prof. Treub en de vrijzinnig-demokraten, het betoog voor deze stelling is te vinden op blz. 38. Waarin bestaat nu die vermindering van den klassenstrijd? Vooreerst al, in „dit groote verschil tusschen de negentiende eeuw en de eeuwen die aan haar voorafgingen, dat in de negentiende eeuw de wettelijke onderscheidingsteekenen tusschen de maatschappelijke klassen zijn vervallen. Daardoor” vervolgt Prof. Treub „wordt niet alleen mogelijk, maar gebeurt het ook in werkelijkheid, dat de scherpe grenzen tusschen de maatschappelijke klassen, allengs, zij het ook langzaam worden uitgewischt.”

In trouwe, welke opvatting hebben Prof. Treub e.d. dan wel van den klassenstrijd? Meenen zij nu inderdaad, omdat die in deze maatschappij niet gevoerd wordt gelijk vroeger, gelijk bijv. de Boerenoorlogen in Duitschland, die der Jacquerieën in Frankrijk of die der Lolharden in Engeland etc. uit de middeneeuwen, dat dit nu iets afdoet tot feitelijke scherpte van dien strijd? Als wij den klassenstrijd thans voeren, zooals wij doen, met onze organisaties op politiek en industrieel gebied, conform onze zeden, als gevolg van onze vermeerderde beschaving en onze vergevorderde wetenschap, dan heeft dit alleen de strijd-*wijze* veranderd en niet dien strijd zelf. De vooruitgang onzer beschaving heeft ons dit geleerd, dat men geen klasse economisch opheft, door er een groot gedeelte van te vermoorden; onze beschouwing der maatschappij die Prof. Treub bespot, omdat hij haar niet begrijpt, heeft ons geleerd, geen menschen aanspra-

kelijk te stellen, in 't algemeen althans niet, voor economische tegenstellingen in de maatschappij en het is daarom dat wij den klassenstrijd anders voeren; voeren met de middelen die ons deze maatschappij vanzelf aan de hand doet: de organisatie van allen die zij-zelf op een hoop gooit en die zij telkens vergroot. Orde brengen in deze, dikwerf bont te-zamen geworpen, uit verschillende lagen van onteigenden, bezitloozen en ellendigen bestaande hoop menschen; tegelijkertijd door die ordening, scheppend meer klaarheid in de hoofden van die menschen, hen een uitweg tot redding aanwijzend, ziedaar de taak der sociaal-demokratie in dien klassenstrijd. Zeker vervult zij hiermede een taak, die Prof. Treub e. d. niet de goede vinden, maar zij zou ophouden te zijn, wat zij wezen moet, zou zij een anderen weg inslaan.

En nu is in onze maatschappij volgens Prof. Treub e. d. die klassenstrijd niet meer noodig. Hij heeft zichzelf overbodig gemaakt, door de noodzakelijke voorwaarde, die er volgens hen toe heeft geleid, langzamerhand weg te nemen. Want niets van onze vroegere voorspellingen is uitgekomen; er heeft geen massaverarming plaats gehad, het kapitalistisch stelsel is niet in elkander gestort, de middenstand is niet verdwenen en ten slotte: de arbeiders hebben het tegenwoordig beter dan ooit. Wel is er nog veel te verbeteren, maar dit kan allemaal best gebeuren met behoud van het kapitalistisch uitbuitings en roofsysteem en zonder het voeren van den klassenstrijd. En omdat dit kapitalistisch stelsel er nu moet blijven, dewijl Prof. Treub, e. d. zich geen ander en beter produktiestelsel denken kunnen, daarom zijn de sociaal-demokraten, die stokstijf aan de ontwikkeling van het kapitalis-

me naar het socialisme blijven vasthouden, verdwaasde „utopisten”, die zich in „een waan van wetenschappelijkheid hullen” en zijn de vrijzinnig-demokraten de ware mannen van de wetenschap en van de praktijk. Ziet, want zij streven er naar: „dat de staat medewerke om onze maatschappij verder te brengen op den weg, die voert naar gelijkheid van kansen in het economisch leven voor de leden van beide geslachten, naar vermindering der maatschappelijke geslachtsverschillen en der klasseverschillen, naar tempering van den klassenstrijd.” (Blz. 47).

Men zal het Prof. Treub e. d. zeker niet euvel willen duiden, dat zij omtrent hun eigen standpunt tot nog toe geen helderder uitdrukkingen hebben weten te vinden, dan bovenstaande, vrij zinloze formule. Ik zal in deze bladzijden op hetgeen de vrijz.-demokraten economisch voor de arbeidersklasse willen, later terugkomen, maar aan 't einde dezer beschouwing over den klassenstrijd, wijs ik dan toch op dat reeds thans zoo belachelijk geworden „temperen” van den klassenstrijd. Deze bestaat dus nog, ondanks dus dat de philosophie van Marx en Engels niet meer deugt; maar verzachting, tempering moet aangebracht worden onder den strijdenden. Twee klassen voeren hem, krijgen nu beiden elk wat van die tempering? Of krijgt eene partij, die der arbeiders, alles alléén? Ja, wat voor nonsens is het eigenlijk anders, om bij de erkenning van het bestaan van een strijd niet te zeggen, wien men in dien strijd tegen den ander helpen wil! Ik geloof ten slotte, dat de vrijz.-dem. alleen het „gezonde” element in de arbeidersbeweging geneigd zullen zijn een weinig te helpen met deze befaamde „tempering.” Het den arbeiders probeeren met een kluitje in het riet te sturen is echter eene oude manier

van doen, die in het algemeen en ten slotte maar weinig goede vruchten heeft afgeworpen.

De arbeidersbewegingen die hervormen wilden, met behoud-van-het-heilige-privaat-bezit, hebben het nergens nog ver gebracht in de wereld. Knapper mannen dan Prof. Treub en de „wetenschappelijke” mannen der vrijz.-dem. hebben 't beproefd; Schulze-Delitzsch heeft het eenmaal in Duitschland moeten laten varen, in Frankrijk is het al niet minder verschipbreukt en in Engeland? . . . Och kom, ik geloof niet dat Prof. Treub, met alle respect voor zijne wetenschappelijkheid, er een oogenblik aan zal denken, dat de voorwaarden waaronder in Engeland jaren lang maatschappelijke welvaart voor een deel der werklieden mogelijk was, dat die hier te lande door „staatshulp,” zelfs maar voor een minniem deel te scheppen zouden wezen. Bovendien denkt er ook in Engeland geen enkele arbeidersbeweging aan, te hervormen met behoud van het bestaande kapitalistische stelsel. De Trades-Unions, als vakvereenigingen, hebben driekwart eeuw achtereen naar verbeteringen gestreefd, binnen het tegenwoordig kapitalistisch stelsel, wat hunne taak was. En niet omdat zij zich zoo veel bekommerden om dit stelsel zelf, maar omdat hun program hen dit voorschreef en wat daarbuiten lag, hen, in hunnen economischen strijd niet aanging.

Hunne beste mannen echter uit vroeger dagen, hun Odger, Applegarth, Allan enz. waren socialisten van de Owensche school. En de christelijk-socialisten, die in Engeland reeds vroeger bestonden dan waar elders, hebben nooit zoo bijzonder aan het bestaanblijven van het kapitalistisch stelsel gehecht.

Natuurlijk moet door Prof. Treub onze utopistische beschouwing van de ontwikkeling in de maatschappij, bewezen worden. En dat is tegenwoordig niet zoo moeilijk, sedert een „toenemend aantal sociaal-demokraten” bijdragen daartoe hebben geleverd.

Wat dan ook in Prof. Treub's brochure figureert als statistische bewijzen en dergelijk „onverbiddelijk” feiten materiaal, zijn meest bekenden uit den laatsten tijd: voornamelijk afkomstig van den kant van Eduard Bernstein e. a., over de niet zoo sterk ingetreden concentratie van bedrijf in de industrie en de landbouw en in die van het bezit, als vroeger werd beweerd. Wat het eerste aangaat, worden op bladz. 52, de cijfers omtrent de concentratie in de Duitsche industrie en voor het andere, de statistieken van de inkomsten-belasting in Saksen en Engeland aangevoerd.

Over dit alles is veel geschreven en dit alles is, of moest onder het bereik van prof. Treub gekomen zijn. Het is niet voor het minst het statistisch feiten-materiaal van Bernstein e. a. in zake de uitkomsten van de Duitse beroeps- en bedrijfstellingen in zake de verdeeling van den maatschappelijken rijkdom, dat door Kautsky en Bebel — om twee van de eerste bestrijders van de Bernsteinsche tegenwerpingen te noemen — het krachtigst is aangevochten en dat het sterkst en overtuigendst is wederlegd. Het pleit zeker voor den ernst van een bestrijder als Prof. Treub, om van deze wederleggingen geen nota te nemen.

Ik zal in deze bladzijden de waarde zijner cijfers, in deze, niet nogmaals toetsen aan de werkelijkheid. Wie zich op de hoogte wil stellen van de oppervlakkigheid waarmede Prof. Treub statistieken overneemt, kan dit

doen, daar het boek van K. Kautsky thans in onze taal is overgezet. ¹⁾

Ik hoop in deze voorts er nog iets toe bij te brengen, om het „onverbiddeijk gericht” dat „de geschiedenis” over ons houdt, althans niet zoo volkomen te doen zijn als onze zoo geachte critikus wel meent dat het is, na het genieten van wat duitsche statistiekenwijsheid en Bernsteinsche sophistiek.

Het is menschen als Prof. Treub, die een soort wetenschap met een tendenz er op schijnen na te houden, steeds beschoren te generaliseeren; daar buiten kunnen zij nu eenmaal niet.

Wat nu toch leeren de statistieken van Bernstein-Treub? Eigenlijk toch niets anders, dan dat zoo goed als alles over de concentratie in de industrie wat de sociaal-demokraten voorspelden, tot nog toe . . . is uitgekomen. Want wat is het toch anders dan dat, de conclusie van Prof. Treub, die eindigt met te moeten constateeren dat het „grootbedrijf wel zeer sterk toeneemt,” (bladz. 52, 7de regel van onder af), maar dat dit proces eigenlijk nog niet zóó gauw in zijn werk is gegaan, dat wij thans reeds zijn genaderd aan het tijdstip, dat volgens sociaal-demokraten het feitelijke einde zou moeten wezen, van de geheele concentratie op het gebied van industrie en handel.

Waar ter wereld heeft toch een soc.-demokraat gezegd,

1) Het is vertaald door J. F. Ankersmit en bij C. L. G. Veldt te Amsterdam verschenen.

Wie nog meer belangrijke bijdragen wensch te vernemen over de „concentratie van bedrijf” in Duitschland, verwijs ik vooral hier naar de artikelen van de hand van F. van der Goes in het maandschrift „de Nieuwe Tijd” van Mei—Juni j.l. en het weekblad „de Kroniek” van Zaterdag 25 Mei j.l.

dat wij daar *nu al* aan toe zouden zijn? Niets meer verlangen wij dan dat men toegeve, wat niet te weerleggen is en uit de cijfers van Bernstein-Treub e. a. slechts spreekt, dat de tendenz der kapitalistische ontwikkeling is, steeds grootere en grootere toename van samentrekking van kapitaal in de nijverheid.

Wat is er nu gebeurd? Eenvoudig, er zijn een aantal nieuwe bedrijven ontstaan, mede door de ontwikkeling der groot-industrie, bedrijven die *nog* niet in zoo groote mate door de concentratiezucht van het kapitaal zijn aangegrepen als vele andere.¹⁾ En omdat dit nu nòg niet in die mate is geschied, slaat Prof. Treub op de groote trom en maakt een vervaarlijk spektakel en roept het „gericht der geschiedenis” tegen ons op.

Wozu der lärm waarde professor? Als ge even nauwkeurig Marx' „Kapital” hadt gelezen, als alle lektuur die er in den laatsten tijd *tegen* Marx is geschreven, zoudt ge weten kunnen dat reeds Marx in het eerste deel van „das Kapital” het proces van die telkenmale opzuiging en afstooting van kapitalen, theoretisch heeft geconstateerd. (Blz. 589 en 590 van das Kapital, Bd. I kap. 28).²⁾

Bij de statistische cijfers van Prof. Treub over de uitkomsten der duitsche bedrijfs- en beroepsstelling, sta ik verder niet stil, om de vroeger opgegeven reden.³⁾

1) Zie Bijlage C.

2) Marx's beroemde en meermalen aangevallen uitspraak, omtrent de toenemende macht in handen van enkelen, door concentratie van produktie, schildert ons een einde en niet het midden van een proces, dat wij dagelijksch voor onze oogen zien afspelen.

3) Mede omdat deze brochure is geschreven voor hen, wien zulks niet toegankelijk is, zijn de daarop betrekking hebben uittreksels uit de rede van A. Bebel van 1899, aan deze brochure toegevoegd. Het ontslaat mij ook van alle verdere moeite Prof. Treub's statistisch materiaal hier te behandelen.

Maar voor ik verder inga op die „takken van industrie,” die niet onderworpen zijn aan ontwikkeling, door middel van de groot-industrie en „in handen van den middenstand blijven”, nog iets over de concentratie van bedrijf. Waarom noemt Prof. Treub Amerika niet? Dat is toch ook wel een land met sterke kapitalistische ontwikkeling. De heer Bryan, de voormalige candidaat-president voor Noord-Amerika, gaf onlangs in de „North. American Review” een artikel over de ontwikkeling der bedrijfs-vereeningen in Amerika. Behalve nu de bekende Trusts, als die van petroleum enz. volgen hier een paar voorbeelden van centralisaties en concentraties van belangrijke bedrijven in Amerika, daaraan ontleend:

De Amer. Agric.-chemical comp. bestaande uit 22 maatschappijen van kunstmest, kapitaal 40 millioen pond St.; omvat zoo goed als de geheele produktie;

De Hide and Leather Comp. kapitaal 35 millioen pond St.; omvat 75 proc. der geheele lederfabrikatie in Amerika.

De Linseed-Oil-Comp, met een kapitaal van 33.5 millioen pd. St.; omvat 85 proc. der geheele olienijverheid;

De Steel and Wire Comp., met 20 millioen, omvat de *geheele* fabrikatie van ijzerdraad en spijkers;

De Continental Tobacco, omvat zoo goed als geheel die nijverheid; werkt met 100 millioen pd. st.;

Dan de Nat. Salt Comp, die 75 proc. der geheele zoutproduktie in handen heeft en de Federal Steel Comp., die met 200 millioen pd. St. werkt en laatst is samengesmolten met de bekende Carnegie-Comp. en zodoende de totale staalfabrikatie in Amerika in handen heeft. Er zijn er meer; maar als voorbeelden, is er mede te volstaan.

Dat met zulk eene bedrijfsconcentratie ook niet even snel concentratie van het bezit gepaard gaat, is volkomen waar. Dit is ook niet het geval bij die concentratie van produktie, die er plaats vindt bijv. door het toenemend aantal naamlooze vennootschappen. Maar het volgt en dit is alleen maar eene kwestie van tijd. Toen Prof. Treub te Utrecht er op werd gewezen door van der Goes, dat het bezit, door de aandeelhouders der naaml. vennootschappen e. d. wel meer wordt verspreid over een grooter aantal personen, maar aan de andere zijde daardoor zooveel onzekerder wordt gemaakt, doordien het aan de Beurs komt, wist Prof. Treub in antwoord daarop niets dan een grap te debiteeren. Wie aan de beurs speculeert, kan verliezen, maar ook verdienen, zei de heer Treub zoo ongeveer; iets wat natuurlijk de eerste de beste effektenjongen op een kantoor ons wel kan zeggen, zonder dat hij economie doceert aan de Universiteit der gemeente Amsterdam. Maar deze beursspeculaties echter voeren allen in hoofdzaak juist naar bezitsconcentratie. De Fransche liberale econoom Leroy-Beaulieu schreef o. a. daaromtrent:

Tot dusver hebben de maatschappijen op aandelen, wel is waar aan den ondernemingsgeest een machtigen stoot gegeven en de produktiviteit ontwikkeld, *maar tegelijkertijd hebben zij ertoe mede gewerkt eene concentratie van bezit te scheppen*. Zij hebben tot eene matelooze verrijking van eenige handige gelukridders en tot verarming van tallooze eenvoudige lieden gevoerd.” (*Les repartition des richesses*). ¹⁾

1 Door Marx is deze wijze van onteigening van kleine bezitters door

Laat dus Prof. Treub nu verder geen aardigheden tappen over zoo voorname dingen, gelijk hij dat te Utrecht deed, maar van zijn eigen staathuishoudkundigen eens wat gaan leeren.

Nu de zelfstandige bedrijven, die in „handen” van den middenstand blijven en waarvan prof. Treub op bladz. 13 er een aantal noemt. Ik zal Prof. Treub geen verwijt maken van 't aantal; mijnentwege had hij er de schoenpoetsers en de varschewaarvrouwen ook nog bij mogen noemen. Een paar van de belangrijkste „bedrijven” mogen hier echter wat nader bekeken worden. Wie durft zeggen dat het bakkersbedrijf zoo groote geschiktheid „blijft aan den dag leggen voor kleinbedrijf,” moet. . . . professor in de economie zijn. Ja, inderdaad is dit bedrijf nog in handen van vele kleine meesters, maar hoe? ¹⁾ De slaggers. Prof. Treub e. d. schijnen maar zeer weinig van het praktische leven af te weten, als zij maar zoo lukraak schrijven over bedrijven als deze, die, als men ze even goed nagaat, langzamerhand, door de ontwikkeling van het kapitalisme erin, zeer *afhankelijke* bedrijven geworden zijn.

Zoo is bijv. hier ter stede, en er is geen reden waarom dit niet ook in Duitschland e. a. in even sterke mate het geval zal zijn, 75 proc. van de geheele slachtvee-pro-

de grooten, zeer helder beschreven in het 3e deel van „das Kapital” hoofdstuk 27, bladz. 426, 427.

Den grooten invloed die het beurswezen onzer dagen heeft op de verdeling en samentrekking van het bezit, schijnt iemand als Prof. Treub geheel onbekend te zijn.

1) Men lette er op, dat in de bedrijfsstatistieken bijv. depôthouders van broodfabrieken, figureeren als „bakkersbedrijven”, om te begrijpen, hoe groote waarde deze hebben tegen de bewering, dat de afhankelijkheid der middenstand met de ontwikkeling van het kapitalisme, steeds toeneemt.

duktie in handen van een betrekkelijk klein aantal personen, die met meer of minder groote kapitalen werken — welke men „grossiers” noemt — en van wie de slagers vooral sedert de dure vee prijzen, geheel afhankelijk zijn geworden.

Zoo worden hier ter stede van de café's, die worden opgericht, welke dan o. a. ook onder het bedrijf der „tappers” zijn gerangschikt, men kan gerustelijk zeggen twee derden voor het geld en de rekening der groote bierbrouwerijen, in 't leven geroepen. Zoo zijn tal van andere bedrijven als bijv. het kruideniersbedrijf, op weg geheel te vervormen in niets dan depôts van fabriekmatige artikelen in bussen, blikjes enz.

En nu het kleermakers- en het schoenmakersbedrijf. Wat het laatste aangaat het zelfstandig klein-bedrijf daarin is zelfs hier in Nederland bijna geheel verdwenen, in de plaats waar het nog het weligst heeft getierd, in Waalwijk. ¹⁾

En tellen soms al die duizenden kleermakers welke nog erger een bestaan leiden, dan de ergste proletariër; die voor de groote confectiewinkels thuis werken met behulp van de ergste sweating van vrouw en kind; tellen die ook mee in de rubriek „zelfstandige bedrijven”? Zeer zeker, doen zij dat; maar wat nood, het is toch alweer een „bewijs,” een „onverbiddelijk feit”?

En nu ten slotte nog iets over het zelfstandig handwerk. In Prof. Bücher's boek: „*Die Entstehung der Volks-*

1) Men zie: „N. Rott. Courant” van Zondag 7 Juni j.l. verslag van de Kamer van koophandel te Waalwijk. Wie dan ook hier bedoeld worden, zullen wel voor het overgrootste deel schoenreparateurs of lappers wezen. Ook een „zelfstandig” bedrijf!

wirtschaft''¹⁾ wordt eene aparte studie gewijd aan den teruggang van het handwerk en wel naar aanleiding van het groote onderzoek dat de Duitsche „Verein für Sozialpolitik" van 1894 tot 1897 heeft laten instellen naar „den toestand van het handwerk" in Deutschland.

Prof. Bücher constateert dan, dat zelfs het handwerk ten ondergang is gewijd, „ook *daar waar het machinale bedrijf het niet de concurrentie aandoet.*" (bldz. 175). Als oorzaken voor den ondergang van het handwerk geeft hij vijf groote redenen aan, die hij alle aan een nauwkeurige controle onderwerpt (bladz. 180 tot 190).

Ook over de zoozeer geprezen redding van de klein-industrie door klein-krachtmachines etc., velt Prof. Bücher een bijna vernietigend oordeel. Totdat ten slotte de conclusie aan 't einde van zijn onderzoek, hem tot deze verklaring noopt:

„Waar juist het handwerk om zijn bestaan kampt, levert het een treurig beeld der verdrukking op.

Zeer zeker is het niet zoo licht op te nemen, als deze breede stand van zelfstandige, kleine lieden, die de kern waren van de oude stadsbevolking, verdwijnt en in zijn plaats eene onsamenhangende massa van afhankelijke existenties treedt. Het is een verlies voor de maatschappij, waarvoor wij in de steden geenerlei vergoeding kunnen vinden."

Ik geloof dat deze conclusie van een kalm geleerde, die zeer onbevooroordeeld is, genoeg zegt.

Ten slotte dit nog. Als het in Deutschland den middenstand dan nog zoo best gaat, vanwaar dan juist in de

1) Vorträge und versuche; Tübingen 1898, Verl. H. Laupp'sche Buchhandlung.

laatste jaren in dat land, die tal van maatregelen om den middenstand te helpen; maatregelen die telkens worden beantwoord, door den roep van de geholpenen om méér steun, om méér hulp? Een aantal regeeringsmaatregelen in Duitschland werden uitsluitend genomen om den middenstand te helpen; nergens is zoo veel middenstands-politiek gedreven als juist in Duitschland en waarom zou dit nu noodig geweest zijn, als de statistieken van Prof. Treub e. a. de waarheid spraken? De Deutsche regeering tracht toch waarachtig niet voor haar plezier het grootkapitalisme zooveel mogelijk te fnuiken? Waarom bijv. de geweldige belasting op de groote winkels, de „Warenhäusern” in Pruisen; waarom de Innungen daar en zoovele andere maatregelen meer? Alles omdat het den middenstand in Duitschland nog zoo best gaat?

* * *

De verellendinging der arbeidende klasse is niet in die mate ingetreden als de sociaal-demokraten dat hebben voorspeld, zegt de heer Treub. Vrouwen- en kinderarbeid zijn wel zeer sterk toegenomen onder de groot-productie, maar niet zóó erg als door de socialisten voorspeld werd (bladz. 49—50). Alweder wil ik de cijfers van Prof. Treub laten voor wat zij zijn. In ons land bijv. is de kinderarbeid van 1897—1898 toegenomen met 10 proc. terwijl het geheele aantal kinderen slechts met 1½ proc. vermeerderde.¹⁾

Dat de vrouwenarbeid niet in gelijke verhouding toe-

1) Door de „Gewerbenovelle” van 1891, die den arbeidstijd van kinderen van 10 op 6 uur daags terugbrengt en den fabrieksarbeid van kinderen onder 13 jaren *gehéél verbiedt*, is de kinderarbeid in de Deutsche industrie afgenomen. Enorm *toegenomen* daarentegen is de kinderarbeid in de huisindustrie, gelijk een onderzoek der regeering in 1898 heeft aan 't licht gebracht. „Men zie „Neue Zeit” no. 17, 1901, bladz. 532.

neemt, met de toename der groot-industrie, is voor een deel hierop terug te voeren, dat op een zeker punt van ontwikkeling der industrie, vrouwen- en kinderarbeid duurder worden dan volwassen mannenarbeid.¹⁾ Bijv. in de Textielnijverheid, door de toename van de gecompliceerdheid der machines en bearbeiding der samengestelde weefgoederen, is dit 't geval.

En nu de arbeidsloozen. Prof. Treub deelt ons daar ware wonderen van mede uit Engeland vooral en ook uit Frankrijk en Duitschland. Van *ons* land zwijgt Prof. Treub²⁾ heel verstandiglijk. Nu zal ieder wel dit willen toegeven, dat als de geheele nationale rijkdom van een land vermeerderd, de arbeidende klasse natuurlijk daar ook wel iets van zal krijgen. Al wordt dit dan ook in 99 van de 100 gevallen veroverd door strijd, door klassenstrijd, die alweder in bijna alle gevallen niet wordt „getemperd,” maar door de houding der industrie-potentaten wordt aangewakkerd en verscherpt.

Maar waar staat het echter bij sociaal-demokraten dat de geldloozen der arbeiders steeds dalen *moeten*, gelijk Prof. Treub dat gelieft te beweren?

Is soms de theorie van de „ijzeren Loonwet” er eene van de sociaal-demokraten of is zij door dezen niet juist bestreden en verworpen?

Maar bovendien, als de loonen der arbeiders gestegen zijn in sommige beroepen en beduidend in vergelijking van vijftig jaren terug, wat bewijst dat dan nog tegen

1) Mij dunkt dat het nogal wel is, dat het aantal in de industrie werkende *gehuwde* vrouwen, sedert 1882 met 50 proc. is toegenomen.

2) Een van Prof. Treub's partijgenooten, rekende het in eene vergadering te Veendam, ons soc. dem. als een fout aan, dat wij steeds met toestanden uit het buitenland komen aandragen. Men ziet dat Prof. Treub niet anders doet dan dat.

de algemeene stelling der sociaal-demokraten, dat daarmede aan den feitelijken economischen afstand tusschen de bezittende en arbeidende klasse niets is veranderd. Zeker de loonen zijn gestegen (altijd maar in zekere gevallen) maar de winsten, heer professor, zijn die er kleiner om geworden? ¹⁾ Als de arbeider over het algemeen 't iets beter heeft gekregen dan voor vijftig jaren, hoeveel maal meer zijn dan niet weelde en uitspattingen van de bezittende klasse toegenomen in dien zelfden tijd?

Wat is dat toch voor een hoon tegenover de arbeiders, het voor te stellen alsof zij alléén het door de toename der groot-produktie beter zouden gekregen hebben?

Waarom noemt ook Prof. Treub voorts de ongezonde bedrijven niet, die tengevolge van de toename der groot-industrie, ontzaglijk vermeerderd zijn? Waarom ook de toename van de arbeidersziekten niet daarmede gepaard?

Als men de heeren Treub c. s. harmonie-predikanten noemt, menschen die in principe en alleen maar wat stelselloozer voor de tweede maal het werk doen van een Fr. Bastiat met zijn „Economische Harmonieën” voor vijftig jaren, dan worden zij ontzaglijk boos. Maar als

1) R. Schmidt, die in een belangrijk artikel in de „Soc. Monatshefte” van Juli d. j. de voordeelen in 't licht stelt, die de vakbewegingen (dus der z.g.n. gekwalificeerde of geleerde arbeiders) hadden aan de stijging der welvaart in Duitschland van de laatste jaren, constateert eveneens: „dat die verheffing der arbeidersklasse niet vergeleken kan worden met de geweldige stijging van de winsten der kapitalisten, bladz. 542.

Lasalle zei reeds in zijn beroemd „Open schrijven” van 1863, dat „alle menschelijk lijden en ontberingen en elke bevrediging van menschelijke behoeften . . . moet worden afgemeten naar de vergelijking met de positie, waarin zich andere menschen in den zelfden tijd, met betrekking tot de gewone levensbehoeften zich bevinden. Elke toestand waarin de eene klasse zich bevindt, kan alleen steeds worden afgemeten, naar de verhouding waarin de andere in denzelfden tijd zich bevindt.” Zie: Lasalle's Reden und Schriften, Berlijn 1893, bladz. 426, 27, deel II.

men, al is het dan ook met het doel de sociaal-demokratie als eene onmogelijkheid voor te stellen, — een doel waarvoor alle middelen geheiligd schijnen te zijn, — een paar grepen doet in de lichtzijden die het kapitalistisch stelsel voor den arbeiders gebracht heeft, zonder de schaduwzijden weer te geven, dan doet men precies hetzelfde, als die economen van voor vijftig jaar terug deden.

Waarom geen woord van een ander kenmerk der kapitalistische produktiewijze, de moderne huisindustrie, zoo eng verbonden aan de moderne sweatinguitbuiting. Kom aan, heer professor, ook deze tiert welig. In Duitschland komen op de 1000 personen 82,9 arbeiders en arbeiders in de huisindustrie voor, in Saksen alleen: 263,8 op de duizend; in Saksen-Meiningen: 102; in Reusz: 147,1; in Swarzburg-Sonderhausen: 158,4.¹⁾

In Zwitserland, naar berekeningen van Ad. Braun 100,000 personen of 19 proc. der geheele bevolking. In Londen arbeidden in 1888 van de 20,000 kleedermakers 15,000 in de huisindustrie, onder de meest ellendige arbeidsvoorwaarden.

Van de loonen die in de huisindustrie worden betaald, zegt Prof. Heinrich Herkner, in zijn „Arbeiterfrage” dan ook:

„Bij den druk, die door de concurrentie van de fabrieksnijverheid uitgeoefend wordt, zijn de loonen in de huisindustrie, zóó laag, dat zelfs de zwakste en ziekelijkste familievaders mede moeten arbeiden, om zelfs maar het nooddruftigste bestaan

1) Zie Art. „*Hausindustrie*,” van Prof. Werner-Sombart, *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* van Prof. Conrad, Lexis etc.

te kunnen voeren. De ouders zijn genoodzaakt hunne kinderen uit te buiten" enz.

Waar nog bij komt, dat in dezen tak van de kapitalistische produktiewijze, de ondernemers van elke verantwoordelijkheid voor arbeidstijd, hygiënische inrichting der werkplaatsen, volkomen ontslagen zijn. Terwijl zelfs maar de geringste voorwaarden voor lotsverbetering der arbeiders, door vereeniging, enz. bij de huisindustrie uiteraard niet aanwezig zijn. De huisindustrie op het platteland biedt natuurlijk een nog veel ellendiger toestand aan, dan die in de groote steden. Behalve dat daar de arbeider dikwijls vast zit aan een stukje grond en dus een onverplaatsbaar objekt van uitbuiting is voor den ondernemer, is de arbeider nog genoodzaakt ook uit dat stukje grond, het ontbrekende in zijn loon aan te vullen en is hier dus dubbel slaaf, bij den arbeider uit de stad vergeleken.

Van de ellende der werkeloosheid zwijgt de professor bijna geheel. ¹⁾ Immers het is hem alleen te doen om bewijzen tegen de sociaal-demokratische „leer" die „mededoogenloos" vernietigd moet worden. En met waar fanatisme verheugt hij zich dan ook, als dit geschied is . . . op papier altijd!

1) Natuurlijk hadden de cijfers uit de loonstatistieken in Duitschland alléén betrekking op de periode van grooten bloei in de nijverheid van 1894 tot aan 1898, met welk jaar de gunstige conjunctuur in de nijverheid, haar hoogtepunt had bereikt. Thans bereiken ons elken dag berichten van achteruitgang der industrie en *dus*: toenemende werkeloosheid. Van de werkeloosheid door het invoeren der machines veroorzaakt, zegt de heer Treub niets anders, dan dat ons rechts- en zedelijkheidsgevoel er tegen in opstand komt (bladz. 56). Van een ander soort werkeloosheid, die o. a. waaraan haast zonder uitzondering de arbeiders boven de 40 jaren tegenwoordig ten prooi worden, vooral in de groote industrie, schijnt de heer Treub nooit iets te hebben vernomen. Deze toenemende ellende is den arbeiders echter zéér goed bekend.

Maar bepalen wij ons nog een oogenblik tot die verhooging der geldloonen. Zijn nu de reële loonsverhoogingen altijd werkelijke verbeteringen? Tegenwoordig „verwoont” alleen een arbeider, naar verhouding veel meer dan vroeger. Deze arbeider weet dat wel, een professor in de economie hoeft dat niet te weten.

Een Amsterdamsch timmerman of typograaf met een gemiddeld inkomen van f 13, verwoont f 2,50 minstens, één vijfde van zijn loon. Een onderzoek naar de verhouding tusschen inkomens en huurprijzen heeft doen zien, dat in Breslau van de inkomens tot aan 600 mark per jaar, 28,7 proc. wordt verslonden alleen aan huishuur; in Dresden 26,8 ¹⁾.

Dat de klassenstrijd dan ook zoo afneemt bewijst de praktijk nergens. Overal zijn werkstakingen aan de orde van den dag en het zijn nog niet eens, voor het grootste deel kampen om verbetering. In Duitschland waren in 1898, een uitstekend jaar voor de industrie, 53 proc. der werkstakingen, verdedigende bewegingen.

En wat zegt de professor wel van de patroonsvereeningen, de „zwarte lijsten” tegen stakende werklieden; het op de straat zetten van de voormannen der vakvereenigingen, enz. enz.? Ook geen klassenstrijd?

Prof. Bücher zeide reeds in 1894 in de „Verein für Sozialpolitik:”

„Het naastliggende gevolg van de vorming van Kartells is steeds en overal eene geweldige versterking van de machtspositie der ondernemers in den strijd om de arbeidsvoorwaarden. In eene gekartelleerde industrie staan de gezamenlijke ondernemers.

1) Zie Prof. Herkner: „*die Arbeiterfrage*,” 1897.

tegenover de arbeiders, als één man van sterken wil; de arbeiders kunnen buiten het kartel nergens arbeid vinden."

De Webb's zeggen in hun boek over de „Theorie en de praktijk der vakvereenigingen:”

„Wanneer (daarentegen) de geheele industrie in de handen van een groot ondernemersdom is gekomen, of verdeeld is over een klein getal van niet-elkander beconcurrerende ondernemers, dan ondervindt de vakvereeniging, dat haar werken zoo goed als nutteloos is.”¹⁾

Zeker, onze zeden zijn verzacht. Wij voeren den klassenstrijd niet meer zoo als in vroeger eeuwen. Maar tegenwoordig wordt hij gevoerd met doeltreffender middelen: de ondernemers voeren hen van hunne zijde met het hongerwapen; door toepassingen van uitsluitingen op groote schaal.

En nu over de ellende dan, die niet zou zijn toegenomen. Het prof. Treub kwalijk te nemen, dat hij ook op dat punt de sociaal-demokratie misverstaat, gelijk op alle hoofdpunten, zou onbillijk zijn.

Marx²⁾ was zeker wel de eerste stadhuisshoudkundige, die wees op de zegenrijke werking van 1e de vereeniging van de arbeiders tot verbetering van hun lot en ten 2e de arbeidswetgeving, zooals die in Engeland voor 60 jaren aangevangen is.

1) Op bladz. 68 der broch. wordt voorspeld dat de botsingen tusschen ondernemers en werklieden, zullen worden bezworen door gemeenschappelijk overleg. De statistiek in Duitschland en Engeland daaromtrent toont niet voor het minst aan, dat bij dit gemeenschappelijk overleg, de arbeiders in de meeste gevallen, en in de gunstigste, maar voor een deel iets van hun eischen ingewilligd krijgen.

2) Zie hierover Marx' beschouwing, Bijlage B.

Maar over die toenemende ellende, in het algemeen natuurlijk genomen nog slechts zooveel; want ik moet mij beperken.

Engeland is het proefstation van de heeren staathuishoudkundigen, die op hunne, vooruitstrevende, manier voor de arbeiders het kapitalistisch systeem zoeken lekker te maken.

Sydney Webb, een sterk tegenstander der marxistische sociaal-demokratie, zegt in het boekje door hem in 't jaar 1897 uitgegeven ter gelegenheid van het zestigjarig regeeringsjubilé van koningin Victoria en getiteld: „Engelands arbeidersschap van 1837 tot 1897” omtrent de toe of afname van de algemeene ellende onder het engelsche volk dit:

„Zou zich een lijn laten vaststellen voor de persoonlijke levensvoorwaarden als: loonhoogte, arbeidstijd, woning en algemeen comfort, waarbeneden een arbeider op den duur niet zinken kan, dan zullen wij zien dat het percentage dergenen, die beneden deze lijn zijn gezonken, heden ten dage geringer is dan zestig jaren geleden.

„Maar aan de andere zijde zullen wij ook zien, dat het laagste peil uit dien tijd, ook thans nog met geen enkelen graad is verhoogd en dat, absoluut genomen, het aantal dergenen die beneden de aangenomen lijn liggen, grooter is geworden.”

Met andere woorden; een deel van de arbeidersklasse kon zich opheffen uit den poel van jammer en ellende; die ellende zelf is nog niet verminderd sedert den tijd dat Marx het „Communistisch Manifest” schreef [1847]; en het aantal dergenen, die in dien poel gesleurd werden is

niet verminderd, maar sedert dien tijd eigenlijk nog vermeerderd.

Dr. Ernst Francke, de redakteur van de „Soc. Praxis”, ook niet iemand die voor het plezier der sociaal-demokratie de dingen anders zegt dan zij zijn, schreef in no. 8 van het weekblad „die Woche” van 1899 o. m. dit van den toestand in Deutschland:

„Wel heeft er eene zeer beduidende verheffing in de levenspositie en den welstand van het Duitsche volk sedert de vestiging van het Rijk (1870) plaats gevonden en zeker hebben aan deze heugelijke ontwikkeling, ook de massaas een groot aandeel gehad. Maar die beweging naar boven, heeft slechts de bovenste groepen dier massaas krachtig aangegrepen. De dieper liggende, breede groepen leven nog in nood, armoede en ellende, beperkt tot het bestaansminimum. . .”

„*Zeventig procent* der hoofden van gezinnen in Pruisen, hebben een geringer inkomen dan 900 mark per jaar.... Millioenen zien slechts bij hooge, hooge uitzondering een stuk vleesch op hun tafel, honderdduizenden wonen in overbevolkte ruimten, waarbij de statistiek der overbevolking eerst begint „wanneer in een eenkamerige woning zes en in een tweekamer-woning minstens tien personen huizen” enz. enz.

In Beijeren alléén is het aantal armen die onderstand krijgen van de openbare armenkassen van 1871 tot 1895 gestegen met 41 proc. terwijl in dezelfde tijdsruimte de bevolking omstreeks 14 proc. gestegen is. Ik kan zoo voortgaan. Alleen geloof ik dat het gericht der geschiedenis er wat anders uitziet, dan bij de mooi-gekleurde preeken van den geleerden professor.

Wat moet er dan toch terecht komen van de hervor-

mingszucht van zulke menschen, als zij het schijntje verbetering in vijftig jaren verkregen, uitkrijten voor wonderen van beschaving en vooruitgang, terwijl op hetgeen is bestaan gebleven, en op de ontzaggelijke toename daarvan aan den anderen kant, niet dan met een paar algemeenheden wordt gewezen.

Meent men op die manier arbeiders, die denken en voelen, tot zich te trekken? Nu, dan kan ieder sociaal-demokraat daar gerust op zijn. Maar het ergste is, dat zulke menschen als Prof. Treub e. t. q. niet begrijpen, dat zij hun eigen hervormingswerk absoluut verlammen, met dergelijke „feiten” groepeerings. Wij kunnen het best toezien, hoe de heeren zich zoodoende zelf vastpraten.

Dit „gericht der geschiedenis” is er ten slotte ook al weer een, op het . . . papier van de brochure van Prof. Treub.

* *
* *

Ik mag nu wel tot het positieve gedeelte der brochure komen. Dat is toch, gelijk ik zeide, iets dat ons, arbeiders, eigenlijk het meest interesseert. En dan ga ik hier maar voorbij het philosophisch standpunt „dat de maatschappijen produkten zijn van den geest dergenen die in haar leven.” (bladz. 31). Voor zoover dit duidelijk is, zal het wel beteekenen, dat de heer Treub e. d. meenen, dat de maatschappij wordt voortbewogen, door de gedachte, door de idee. Van uit dat standpunt, dat, zooals in de brochure geformuleerd, wijsgeerig net zoo dubbelslachtig is als het economisch, benevens het politiek standpunt der vrijz.-demokraten dat zijn, meenen dan ook de vrijz.-dem. blijkbaar eene „ethische” partij te moeten zijn; zoo iets als eene verklaring daarvan

komt dan ook op bladz. 37 voor. Nu is een ethisch-politieke partij, in onzen tijd van fellen strijd en sterke klassen-beweging, eigenlijk niets dan een politieke *bedel*-partij. Bedelen om een brok, niet er voor strijden met alle kracht, en ook tevreden zijn met zoo'n brok; al is dit meermalen niet eens een eetbaar brok. Want strijden om meer en beter, is niets anders, loopt op niets anders uit, dan op: klassenstrijd. En wij weten het, die bestaat nergens anders meer, dan in het brein van sociaal-demokraten.

Maar om niet te wijdloopig te worden; thans terug tot de gelijkmaking „van de kansen in het economisch leven” (bladz. 47). Daartoe zal de Staat moeten medewerken en dat te willen verwachten van den kapitalistischen staat en het kapitalistisch systeem, dat is „je” ware werkelijkheidswetenschap, dat is geen utopie, zooals die malle socialisten er zoovelen op na houden. Als het ernst is van Prof. Treub e. d., — en dat zal wel 't geval wezen — dan is het zulk eene zinnelooze, voor alle mogelijke uitleggingen vatbare phrase, dat een standpunt in zulke bewoordingen uitgedrukt, zich-zelf reeds daardoor belachelijk maakt. „Gelijkheid van kansen”, is iets dat alleen bestaan kan in eene maatschappij, gelijk de socialisten zich die voorstellen, waarde heer professor, die vrij is van alle utopisme; in eene maatschappij, waarin de produktie niet meer overheerscht wordt door het kapitaal. Maar onder het kapitalistisch systeem; hoe is 't mogelijk? De eerste en eenige bestaansvoorwaarde voor het privaat-kapitalistisch bedrijf, is immers juist, dat de kansen — niet gelijk zijn voor elk. De „Nieuwe Courant”, het fabrikantenorgaan in ons land, nam dan ook met deze formule van Prof. Treub e. d. terdege een

loopje. Zij rangschikte hem en zijne economische medehervormers juist precies zoo onder de utopisten, als de geleerde heer, ons, soc.-demokraten dat doet. Wat bedoelen de vrijz.-demokraten dan toch daarmede voor de arbeiders? Natuurlijk afgezien van al die wettelijke maatregelen, die de klassepositie der arbeiders versterken kunnen en die niet alleen de vrijz.-demokraten willen, maar ook de soc.-demokraten en die zelfs de tegenwoordige liberalen zeggen voor te staan. Wat is toch de kern van dit streven naar gelijkheid van kansen in het economisch leven. Willen de vrijz.-demokraten, en Prof. Treub met hen, het *handwerk*, gelijk het zich voordeed voor het kapitalisme in de industrie zijne intrede deed, weder in eere herstellen? Dat zou eene rationeele maatregel zijn; dat zou nog eene maatschappij geven, waarin de kansen „gelijk” zijn. Driehonderd jaren terug, waren de kansen voor elken arbeider economisch vrijwel gelijk. Willen de vrijz.-demokraten, de wederinvoering van de oude gilden soms ook? Wat willen zij dan wel, met hunne gelijkmaking der economische kansen?

Men kan, zeer zeker, voor allen, die arbeiden moeten en louter van dien arbeid moeten leven, de kansen om met dien arbeid iets te verdienen, de bestaansvoorwaarden verbeteren; hunne geschiktheid om duurzaam arbeid te vinden en te behouden iets verhoogen. Men kan de kwade kansen, die zij beloopten door het kapitalistisch systeem, zooveel mogelijk trachten te keeren. Dit alles en nog zooveel meer, kan men doen, maar dat is geen gelijkmaking van kansen! Deze is alleen te bereiken onder een systeem, dat niet noodig heeft voor zijn bestaan: een proletariaat, dat door arbeiden voor ande-

ren, zijn bestaan vindt. Dus nooit onder het kapitalistische uitbuitingssysteem.

Men bedriegt eenvoudig — al geschiedt dit ook volkomen onbewust — de geheele arbeidersklasse met zulk eene formule, die met behoud van het privaat-bezit eene hersenschim is. Eene utopie van de meest onwetenschappelijke soort, erger dan er ooit eene heeft bestaan. Zulk arbeidersbedrog op groote schaal is m. i. vrijwat erger, dan hetgeen van vrijzinnig-demokratische zijde den sociaal-demokraten verweten wordt, dat zij bij de propaganda voor „Staatspensioneering” zouden bedrijven.

Ik geloof niet, dat wat een mijner partijgenooten ducht, van hetgeen met deze formule wordt bedoeld, het gevolg zal zijn van het economisch-willen der vrijzinnig-demokraten. (Bladz. 59). Als het op iets uitloopt, dergelijk gepraat zonder zin, dan zal het op een fiasco wezen. Maar het is wel vermakelijk, dat menschen als Prof. Treub, die er maar niet van kan uitscheiden in zijne brochure, hoezeer wij sociaal-demokraten in strijd met ons eigen beweren, niets dan „utopisten” zijn; mank gaan aan klaarheid van voorstelling omtrent hun eigen willen op economisch-politiek gebied.

Natuurlijk is het volkomen juist, dat die „vermindering der ongelijkheid in de verdeeling van het maatschappelijk inkomen en het maatschappelijk vermogen”, praktisch en consequent zou moeten uitloopen op gelijke goederenverdeeling, gelijk „de Kroniek” schreef. De economische fout in den gedachtengang van alle „vooruitstrevende” economen onzer dagen is het dan ook, dat zij zich altijd op eene zijde van het vraagstuk, dat der verdeeling blind turen, terwijl zij van de veel belangrijker zijde, die der voortbrenging, maar liefst in 't

geheel niet spreken. Maar hun economisch program spreekt al even weinig duidelijk op het eene-, als op alle andere belangrijke punten, waar duidelijkheid eene eerste voorwaarde is. Onder de tegenwoordige formuleering, ook zooals die is uitgewerkt door den heer Treub, is zoo goed als alles te verstaan. En in hare algemeenheid opgevat, bestaat er dan ook geen onderscheid meer, tusschen het economisch willen der vrijzinnig-demokraten en dat van het overgrootste deel der liberalen. Ja, zelfs de oud-liberalen zullen geen enkel principieel bezwaar kunnen hebben tegen zulk eene economische maatschappij-hervorming.

Er is geen ernstige strijd meer in liberalen boezem tegen staatsexploitatie van velerlei takken van openbaren dienst. Zelfs tegen de „staatsexploitatie van de kolenmijnen in Limburg” verzetten zich indertijd maar weinigen hunner ernstig meer.

Dat „elke ontwikkelde maatschappij kent en moet kennen, naast elkaar: eigendom van den staat en zijne onderdeelen, eigendom van vereenigingen met allerlei doeleinden en eigendom van particulieren”, is weder eene van die professorale uitspraken, die even van dichterbij beschouwd, al even zoovele oppervlakkigheden in zich bevatten, als zij aan woorden rijk zijn. Want in de eerste plaats, weet ieder sociaal-demokraat het, dat geen enkele produktieperiode behoorlijk afgesloten is en zich uitgeleefd heeft, daar waar eene andere begon, maar dat dezen, zelfs hoe groot men ze ook neemt, steeds in elkander zijn gelopen. Maar dat bij die ontwikkeling der maatschappij, het particulier eigendom steeds aan het kortste eind heeft getrokken, is toch ook wel voor Prof. Treub een feit. Wat overigens „het eigendom van vereenigingen met allerlei doeleinden” eigenlijk te beteekenen heeft,

waarvan gesproken wordt op bladz. 60, is mij geenszins duidelijk.

„De eischen van het maatschappelijk leven vorderen nu eenmaal voor elke groep — en voor elk individu, een zeker beschikkingsrecht over de stoffelijke goederen, over produktie- zoo goed als over genotmiddelen.” (bladz. 60). Die „eischen van het maatschappelijk leven”, zijn er eenmaal niet van zelf gekomen; zij zijn ontstaan door de toenemende maatschappelijke ontwikkeling, die eensdeels de exploitatie van de produktie dier genotmiddelen voor het publiek steeds meer gevaarlijk en anderdeels, — omdat zij aan het eigen belang van individuen gebonden waren — steeds meer ondoeltreffend maakten; zichzelf dus hadden overleefd. En er is geen reden, bij de steeds toenemende eischen van het maatschappelijk leven, in dezen halt te maken, daar waar de vrijz. demokraten van heden en Prof. Treub, dit willen en verlangen.

Professor Herkner, geeft in zijn „Arbeiterfrage” zelfs toe, ¹⁾ dat voor eene rij van takken van maatschappelijke produktie, alleen onder gemeenschappelijke samenwerking de uiterste voortbrengingsgeschiktheid kan worden bereikt. En de maatschappelijke vooruitgang in de techniek, de noodzakelijkheid tot steeds meerdere concentratie en aanwending van steeds grootere en grootere kapitalen aan den eenen; en aan den anderen kant de steeds meer toenemende eischen van onze, in vooruitgang niet afnemende ontwikkeling en beschaving, — die meer en meer verwerpen wat vroeger als noodzakelijk gegolden heeft, — drijven de privaat-kapitalistische ontwikkeling van de produktie, hoe langer hoe meer op hare spits n. l. de

1) Zie bladz. 315, tweede druk, 1897.

noodzakelijkheid tot gemeenschappelijk-making van het geheele bedrijfswezen.

Eene maatschappij-beschouwing, gelijk die van den heer Treub steunt, naar wij dit van dezen heer zoo menigmaal hebben vernomen, met het eene been op den bodem van het gemeenschappelijk en met het andere, op dat van den particulieren eigendom. Zij heeft noch voor dit rechter-, noch voor het linkerbeen echter eenig behoorlijk steunpunt en zakt ineen, zoodra zij zich even wil voortbewegen.

* * *

Ten slotte. De aanval van Prof. Treub, ten tweeden male in eene brochure op de sociaal-demokratie gedaan, is door mij, gelijk elkeen die onbevangen is en geen belang heeft bij de instandhouding van het tegenwoordig produktie-stelsel dit zal toegeven, naar behooren afgeslagen. Want voor dezulken alleen, voor hen wien de inrichting der tegenwoordige maatschappij een gruwel is, voor mijne medearbeiders voornamelijk, is deze wederlegging geschreven. De vrijzinnig-demokraten roepen de arbeiders op zich bij hen aan te sluiten, maar zij stellen zich niet voor als een partij, waarin uitsluitend arbeiders of zij, die zich op arbeidersstandpunt plaatsen, thuis behooren" (bladz. 67).

Geheel daaraan is dan ook het economisch standpunt der vrijz.-dem. geëvenredigd; het biedt „elk wat wils" en is voor elke eenigszins vernuftige uitlegging vatbaar. Welk soort arbeiders nu daarmee zullen worden gevangen, kunnen de sociaal-demokraten wel kalm afwachten. Misschien die zich tegenwoordig zoo „om" den heer Schwarz, den verlegen redakteur van het „Volksdag-

blad" groepeerend, ¹⁾ aan den eenen kant utopisch-anarchistisch met de vakbeweging sollend, aan de andere zijde zich politieke medestanders bijv. van den heer P. Nolting toonend, wien men bovenal om zijn ijver in het „niets-beloven" pleegt te roemen. Wie weet! — er gebeuren soms zulke rare dingen. En het is niet onmogelijk, dat Prof. Treub, met deze zijn eigen volgelingen van de naaste toekomst voor oogen, op bladz. 23 verklaarde „dat er velen zijn, die verklaren zich op het standpunt van den klassenstrijd te stellen, zonder dat zij weten wat dat zeggen wil." Hij kent er zoo!

Maar of deze menschen ook veel vreugde er aan zullen hebben, politiek vereenigd te zijn op een program, dat zich omtrent het belangrijkste waar het voor de arbeiders om gaat, n.l. de inrichting der maatschappij, in een paar onnoozele, absoluut onbeholpen geformuleerde zinnnetjes uitspreekt, schijnt nu juist niet voor de hand te liggen. En de verkiezingen voor de Tweede Kamer, maar meer nog de geschiedenis van het onder-onsje van liberalen, katholieken, anti-revolutionairen en lest best, ook vrijzinnig-demokraten, genoegelijk bijeengezeten, met elkander de arbeiders, — ja, ook hunne arbeiders! — uitsluitend, waren in elk opzicht voor de broeders veege teekenen. Meer zal ik er niet van zeggen. De politieke vergissing, van tusschen deze door den vooruitgang in het sociale vaarwater gestuurde liberalen en de sociaal-demokraten zich te willen indringen, heeft de laatste algemeene verkiezingsstrijd, genoegzaam helder in het licht gesteld. De economische vergissing komt wat achterna hinken en heeft misschien nog maar op een paar

1) Dit is geschreven vóór het „conflikt" aan het Volksdagblad uitgebroken was.

sufferige groepen van arbeiders en gewoonlijk niet verziende middenstands-groepjes, eenigen vat. De „zelfstandige middenstand” — het is immers door Prof. Treub met de feiten aangetoond — is niet verdwenen en verdwijnt ook niet. Leve dus de partij die dien middenstand in stand houdt!

Wat, om te besluiten, den arbeiders aangaat, die van eene partij in den tegenwoordigen tijd nog wat anders verlangen dan vage leuzen, economische programma's afkomstig uit zulk een politieke „allemandsgading”; die naar eene vaste richting, zoowel voor het tegenwoordige als voor de naaste toekomst verlangen, ik kan omtrent het verschil tusschen hen en den heer Treub en zijne vrijzinnige democraten, niet beter doen, dan de woorden aanhalen, die eenmaal de groote Fichte, anderen dan vrijz.-democraten zeker, maar niet veel van hen in principe verschillenden, toeriep: ¹⁾

„Waarin het eigenlijke strijdpunt tusschen U en onsligt, wil ik wel zeggen. Gij wilt wel is waar niet heelemaal met het verstand, maar ook niet geheel en al, met uwen ouden weldadigen vriend den sleur, op gespannen voet komen te staan. Gij moogt wel heel graag een beetje verstandig handelen, maar om 's hemels wil, niet geheel en al. Gij blijft erbij: onze philosophische grondstellingen laten zich niet uit 't leven afleiden, onze theoriën zijn in de werkelijkheid niet uitvoerbaar. Zulks meent gij evenwel toch maar alleen onder de voorwaarde, dat alles zoo zal blijven zooals het thans is. Wie zegt u dan toch dat alles zoo zal blijven? Maar wat heeft U dan tot uw verbeteren en tot uw knoeien, tot het zetten van nieuwe lappen op het oude, versleten kleed, tot uw wasschen van het lijf, zonder de huid nat te maken, aangezet? Wie heeft het ooit geloochend, dat de machine daardoor geheel zou ophouden dienst te doen, dat de scheuren zich vergrooten, dat de moor wel een moor zal blijven? Zullen wij er de schuld

1) „Ueber die französische Revolution”. Inleiding *Fichte's sämtliche Werke*, uitgave van 1845.

van dragen, als gij bokken gemaakt hebt? Maar gij *wilt*, dat alles heel netjes bij het oude zal blijven; daarvandaan uw weerstreven, daarvan uw geschreeuw over de onuitvoerbaarheid onzer grondstellingen. Nu, wees minstens eerlijk en zeg niet verder: wij kunnen uwe grondstellingen niet uitvoeren, maar zegt juist zooals gij het meent: wij willen ze niet uitvoeren."

Bijlage A.

UITTREKSEL uit de rede ge- houden door August Bebel

op het Congres der soc.-dem. partij in Duitschland, te Hannover op 9—14 October 1899, over de theoretische grondslagen der soc.-demokratie in verband met de aanvallen van Ed. Bernstein in zijn boek: „De voorwaarden tot het socialisme en de taak der soc.-dem.”, omtrent de uitkomsten der bedrijfstatistiek in Duitschland uit den jare 1895, benevens onderzoekingen naar de Saksische inkomstenbelastingstatistiek. ¹⁾

.
Bebel: . . Bernstein tracht thans aan de hand van de statistiek het bewijs te leveren, dat de beschouwingen, die de soc.-dem. op het voetspoor van Karel Marx in hun program uitspreken, over het ontwikkelingsproces van de kapitalistische maatschappij, veel te optimistisch zijn; dat dit proces veel langzamer gaat, zoodat de vooruitzichten van de verwerkelijking van het socialisme . . in eene onafzienbaren tijd liggen — ja, over 't algemeen niet voor verwerkelijking vatbaar zijn”. Het komt evenwel bij dergelijke statistieke bewijzen er op aan,

1) Naar het officiële protocol, uitgegeven door den boekhandel van het dagblad „*de Vorwärts*,” Berlijn 1899.

wat voor *bewijskracht* zij hebben. De bedrijfstelling uit het jaar 1895, bewijst op zich-zelf zeer weinig, wanneer ik hare uitkomsten niet met vroegere vergelijken kan. Nu goed, Bernstein maakt die fout bijv. met betrekking tot de fransche statistiek. Eene zoodanige bewijskrachtigheid, zweeft tusschen hemel en aarde.

Er zijn evenwel klemmende bewijzen, dat de economische ontwikkeling zich in veel sneller mate voltrekt, als Bernstein wel aanneemt. Duitschland is een industrie staat geworden. Van af 1882 tot 1895 is de Duitsche bevolking met $14\frac{1}{2}$ proc., dit is met $6\frac{1}{2}$ millioen menschen, toegenomen. In deze tijdruimte is de in 't hoofdbedrijf der beroepsmatig uitgeoefende landbouw slechts toegenomen met 56,196 personen, d. w. z. met niet meer dan $\frac{3}{4}$ proc., daarentegen, industrie en nijverheid met 1.889.765 personen of $29\frac{1}{2}$ procent en handel en verkeer met 768.000, d. w. z. met 43 procent. Nog ongunstiger is die statistiek voor den landbouw, wanneer men de onderhoorigen en dienstboden mederekent; dan geeft zij eene afname te aanschouwen van 3,17 procent, bij industrie en handel daarentegen eene toename van 26 proc. bij handel en verkeer 31,7 procent; aldus eene volkomen revolutioneering van de levensverhoudingen onder de bevolking. De stoommachines zijn van 1880 tot 1895 van 106.500 met 1.056.000 paardenkrachten, op 146,250 met, in een rond cijfer 3.999.000 paardenkrachten, gestegen in aantal. D. w. z., terwijl het aantal stoommachines toenam met 38 proc., is het aantal hunner paardenkrachten toegenomen met 222 proc., wat wederom wijst op eene kolossale stijging van de produktiviteit van den arbeid, die zich in de bedrijven, waarin motorische krachten aangewend worden, laat constateeren.

Zeker, het getal van de kleine en middenbedrijven is geweldig groot en dat heeft Bernstein tot de beschouwing gedreven, dat in een afzienbaren tijd aan een merkbaar verdwijnen van de middenschigten niet te denken valt. De bloot oppervlakkige getallen geven hem echter maar *schijnbaar* recht daartoe. Terwijl in 1882 er, de huisindustrieën medegeteld, 2.270.000 zelfstandige bedrijven waren, waren er in 1895 maar 2.146.000, eene vermindering dus van 5.4 proc. De bevolking is evenwel in dit tijdsbestek met $14\frac{1}{2}$ proc. toegenomen; diensvolgens zouden er in 1882, 2.600.000 bedrijven moeten zijn, zoodat hier relatief niet kan gesproken worden van eene afname van 5.4, maar van eene van 20 procent.

De afname der alleen-gevoerde bedrijven bedraagt 188,000, d. i. 12,6 proc.: ook hier wijst zich eene geweldige uitval uit, eene volkomen uiteenvallen van de bedrijven. Deze bedrijven, waarin de meester zonder leerling of helper werkt, vormen alleen volle 61 proc. van alle bedrijven. Nu, gij zijt zoowat allen mannen, die in het praktische leven staan en nu vraag ik u allen: *Wat voor economische beteekenis hebben in onze industrie, deze 61 proc. der meesterbedrijven? (zeer goed)* ¹⁾. Het zijn immers allen, zonder uitzondering, zuiver proletarische bestaantjes, waarvan het grootste deel er slechter aan toe is, dan een goed betaalde arbeider. (*zeer waar!*) Deze bedrijven komen *economisch* in 't geheel niet in aanmerking, zij die ze beoefenen, hebben immers zelf het grootste belang er bij, dat deze maatschappij zoo snel als mogelijk is, op haar einde loopt! (*zeer juist.*)

Hoe men dan ook op grond van deze getallen, die wel

1) Deze en andere uitroepen, komen in het officiële protocol voor en zijn hier mede opgenomen.

verblinden, maar niets beduiden, tot theoriën kan komen gelijk Bernstein die ontwikkelt, dat is mij werkelijk van een man, die gewend is critisch te denken, onbegrijpelijk. De bedrijven met van 2- tot 5 personen bedroegen 1882 rond: 679,000; 1895: 681,000, zij zijn met 0,2 proc. gestegen en wijzen dus een stilstand aan. Een groot aantal van die kleinere bedrijven, kan zich alleen daardoor staande houden, doordat zij de afschuwelijkste leerlinguitbuiting bedrijven. (*Zeer juist!*) Daar zijn eenige honderdduizenden huisindustrieelen bij, die slechts met vrouwen- en kinderarbeid hun bestaan kunnen rekken. Telt men de getallen bij elkander op, dan komen wij tot het verbluffende resultaat, dat deze dwergachtige bedrijven, welker vernietiging slechts een kwestie van tijd is, volle 92.3 proc. van het geheel uitmaken. De in 't jaar 1895 door den Bondsraad ingestelde „enquête over den toestand van den handwerkstand,” welke zich over het dertigste deel van het Duitsche rijk uitstreckte, bewees dat op honderd hulpen in doorsnee 52 leerlingen komen, dit is dus een, naar verhouding abnormaal groot aantal leerlingen en hierbij komt nog, dat in een groot aantal bedrijven, het percentage hunner nog veel hooger is. Wat nu aangaat de bedrijven met van 6 tot 10 hulpen, zoo hebben deze zich buitengewoon vermeerderd; zij bedraagt 58 proc., de toename van personeel 60 proc. De bedrijven van 11 tot 50 personen zijn gestegen met 72 proc., het personeel daarin werkzaam: met 77 proc. Hoe grooter dus de bedrijven worden, hoe hooger wordt het percentage waarmede zij stijgen; een klein bewijs voor de machtige concentratiezucht die in de industrie voorhanden is. In de bedrijven van 100 tot 200 personen is eene vermeerdering van bedrijven te constateeren

met 93 procent, eene vermeerdering van het aantal arbeiders met 93,5, en de allergrootste bedrijven hebben zich vermeerderd met 75 proc. het aantal arbeiders daarin met 82 proc. Het is dus aan geenerlei twijfel onderhevig, hoe het met den ontwikkelingsgang in deze bedrijven staat.

De produktenvoorraad, welke al deze kleinbedrijven vertegenwoordigen, komt nauwelijks in ernstige aanmerking, tegenover dien van de middel- en grootbedrijven. Wij bezitten in Duitschland, helaas, geen produktiestatistiek, maar ik heb hier eenige intressante getallen, die betrekking hebben op de Vereenigde Staten van N.-Amerika en die bovendien omvatten, kapitalistisch gedreven bedrijven. Het gaat om 10 hoofdtakken van industrie aldaar, waarvan de onderste klasse per jaar voor minder dan 40,000 dollars, de middelste tusschen 40 en 150,000 dollar en de bovenste voor meer dan 150,000 dollar produceerde. Het aantal fabrieken, die zij omvatten, bedraagt in het geheel: 3696. Hiervan kwamen op de onderste klasse: 2042, dus verre over de helft, en deze 2042 bedrijven produceeren slechts 9,4 proc. van het totaal produkt. (*Bravo!*) de 968 fabrieken middelste klasse brengen: 19,5 proc. zoodat in het geheel 30.10 fabrieken: 28,9 proc. voortbrengen; terwijl 686 groote fabrieken, 19 proc. dus der gezamenlijke bedrijven, niet minder dan 71,1 procent van het totaal- produkt voortbrengen. (*Bravo*). Stel u nu voor, wat er wel aan produktenwaarde van het totaal- produkt voor den dag zou komen, wanneer wij die geheele handwerksmatige produktie in Duitschland in rekening zouden brengen!

Daarbij komt dit, dat duizenden en nog eens duiz-

zenden van beroepslieden, als zelfstandig worden aangevoerd, die het absoluut niet zijn, nog afgezien van de huisindustrie. Ik herinner aan het oneindige getal van slotenmakers, kastemakers, messenmakers enz. enz., die zich zelfstandig *noemen*, maar feitelijk thuiswerkers zijn voor den koopman of den fabrikant. (*Zeer juist*).

.
Dit komt door de eigenaardige methode in de statistiek, men voert bedrijven als zelfstandig aan, die dit in het geheel niet zijn, maar dwerg-bedrijven zijn. Dat is het groote verschil tusschen bedrijfs- en bezitsstatistiek. Hadden wij eene bezitsstatistiek te onzer beschikking, gij zoudt er verstomd van staan, hoe het aantal bedrijven ineensmolt (*zeer juist*). Gij behoeft maar eens te denken aan de groot-grondbezitters!

Die bezitten tevens, respektievelijk: tegelbakkerijen, brouwerijen, brandewijnstokerijen, zaagmolens, kalkbranderijen, suikerfabrieken enz. enz. Deze bedrijven worden als zelfstandige, in de statistiek aangevoerd. Denkt ook hierbij verder aan de groote naamlooze vennootschap, de Schultheisz'sche in Berlijn, die eene menigte bierbrouwerijen bezit, die allen als zelfstandige bedrijven hier aangevoerd worden, zonder het te zijn. Elke groote brouwerij, heeft eene eigen kuiperij, die ook als zelfstandig bedrijf wordt gerekend. Daarbij komt, dat heden ten dage, het aantal arbeiders niet eens meer eene maatstaf is, om te beoordeelen of er sprake is van grootbedrijf; de tendenz der ontwikkeling in de industrie, gaat n. l. daarheen, om het aantal arbeiders steeds zooveel mogelijk te verminderen. Wanneer in weerwil daarvan het getal arbeiders gestadig aangroeit, dan komt dit daarvandaan, dat er in de kapitalistische ontwikke-

ling der maatschappij nog eene andere tendenz werkzaam is, die welke er n.l. op uit is, de productie te splitsen.

Er komen nieuwe bedrijven op, waarin de in een bedrijf overbodig geworden arbeiders, onderkomen vinden. Ik wil hier herinneren aan een plaats uit „het Kapitaal”, waarin Marx een fabrieks-inspecteur laat zeggen: „Wat mij sedert eenigen tijd getroffen heeft, dat is de verandering die er plaats gegrepen heeft in de wolfabrieken; vroeger waren zij gevuld met vrouwen en kinderen, thans schijnt de machinerie het werk te doen. Op mijne informatie, gaf mij eene fabrikant het volgende bescheid:

„Onder het oude systeem had ik 63 personen in dienst, na de invoering van verbeterde machines, verminderde ik het aantal handen op 33 en laatstelijk, ten gevolge van nieuwe groote veranderingen, was ik in staat, dit aantal wederom terug te brengen tot 13.” Alzoo, eene kolossale reductie van personeel en tegelijkertijd eene productie, die op de gelijke hoogte bleef van vroeger.

Hoezeer in de Duitsche industrie, de concentratie, de vermeerdering van de arbeiders en de vermindering der bedrijven hand aan hand gaan, bewijst, dat van 1882 tot 1895 de hoedenbedrijven en de ijzerdraadtrekkerijen zijn verminderd met: 25 proc., de arbeiders zijn vermeerderd met: 23 proc: de tegelbakkerijen en aardenvuizenfabrieken zijn met 21,9 proc. afgenomen, de arbeiders zijn in aantal met 57,7 proc. toegenomen; de kopersmederijen zijn in aantal met 8,0 proc. afgenomen, de werklieden in dat vak tellen 35,5 proc. meer. Net zoo is het gesteld in een groot aantal andere bedrijven; eene totale revolutie heeft er plaats gevonden in industrie en handwerk.

Karakteristiek is het voor Bernstein, dat er een zucht bij hem aanwezig is om er telkens op te wijzen, hoe langzaam deze omwentelingen zich voltrekken. Het is toch in 't algemeen genomen, wel zonderling hoe een sociaal-demokraat zich aftobt om ons gestadig duidelijk te maken: Weest voorzichtig, het gaat niet zoo gauw als gij-lieden denkt! In andere partijen dringt men op naar de zege; ons alleen moet allen moed en vertrouwen worden benomen; ons roept men toe: „Steeds langzaam maar aan, opdat de Krähwinkeler schutterij goed volgen kan!” (*zeer goed!*)

.....
 „Zoo komt Bernstein ertoe de meest gewaagde conclusies te trekken en zoekt hij zelfs te bewijzen, dat het met de onteigening niets om 't lijf heeft. Hij vraagt: Hoe wilt gij die groote bedrijven onteigenen? Nu, gesteld wij stonden na aan de onteigening, gelooft gij dan, dat de massaas der arbeiders in deze bedrijven iets tegen deze onteigening zouden in te brengen hebben? Het aantal gezamenlijke bedrijven met meer dan 20 arbeiders, bedraagt in Duitschland 49,000; volgens Bernstein zijn het honderdduizenden en daarmede wil hij ons bewijzen, hoe moeielijk die zaak ons zal vallen. Het is wel karakteristiek voor Bernstein dat hij heden, tegen over ons, beschouwingen vertegenwoordigt, die zelfs door burgerlijke economen reeds overwonnen zijn.

Prof. Bücher is ook in de gelegenheid geweest een onderzoek in te stellen naar den toestand van de handwerkers in Leipzig, eene rijke stad alwaar het „handwerk” over het geheel, zich in geen ongunstige positie mag verheugen. Hij had bij 17 handwerken onderzocht en

kwam tot het schrikbarende resultaat, dat van de 5617 handwerkers, dus 61 proc. het inkomen minder bedraagt dan 1250 mark. (*Bravo! beweging*). Dat heeft zelfs mij nog ten zeerste verrast. Het merkwaardigste is wel, dat Bernstein, nog voor korten tijd precies dezelfde denkbeelden verkondigde, als ik heden hier doe. Dat Bernstein van meening veranderd is, bestrijdt hij wel is waar zelve niet; maar houd het mij ten goede: wanneer een man, van wetenschappelijke beteekenis op grond van *dezelfde* feiten, in naar verhouding korten tijd van meening in, precies tegenovergestelden zin veranderen kan, dan staat daar iemands verstand van stil. (*Zeer juist!*) Die verandering van Bernstein dateert wel-is-waar niet van vandaag, doch ook het vorige congres te Stuttgart was zijn dag van Damascus niet, reeds daarvoor schreef hij zijne serie-artikelen in de „Neue Zeit”: de „problemen van het socialisme.” Maar nog in November van 1896 schreef hij in de „Neue Zeit” in een artikel: over de „uitkomsten der bedrijfstelling” van 1895, het volgende:

„Neemt men in aanmerking de beduidende verschuiving in de arbeidsdeelneming naar bedrijfsgroepen, houdt men bovendien het feit in het oog, dat de produktiviteit van den arbeid in de grootbedrijven het sterkst gestegen is, dan moet men verklaren: *dat reeds heden $\frac{3}{4}$, van de produktie in Duitschland behoort tot het kapitalistisch groot-bedrijf.*” (*Bravo*). „Dit feit, zoo vervolgt Bernstein hier,” „*wordt door 1000 kleinigheden omsluierd,*” maar „*aan zijne juistheid is geen twijfel meer mogelijk*”; een jaar na dato, is er bij hem niets dan twijfel aan!

Een nationaal-liberaal blad, als de „Ulmer-Zeitung” een conservatief-agrarisch orgaan als de „Kreuzzeitung”, beiden trokken dezelfde conclusies omtrent de concen-

tratie der bedrijven en dezelfde slotsom omtrent het verdwijnen van den middenstand. Dat men een sociaal-demokraat nog zoo iets moet onder den neus duwen, is wel treurig.

Thans ga ik over tot het behandelen van handel en verkeerswegen. Daarin vinden wij, omgekeerd als in de industrie, eene toename der bedrijven. De zelfstandigen daarin zijn van 1882 tot 1895, met 20 proc. vermeerderd, de employés in denzelfden tijd met 85 proc., de arbeiders met 71 proc. Ik neem ronde getallen. Maar nu, hoe is de structuur op dat gebied! In 1882 kwamen op 100 bedrijfsuitoefenenden 47,67 zelfstandige, in 1895 maar 36, aldus eene beduidende afname van zelfstandigen, in weerwil van de absolute vermeerdering van bedrijven. De employés stegen van 9 op 11, 20 proc, de arbeiders van 46,3 op 52,8 proc. Aldus in handel en verkeerswezen eene beduidende concentratie der bedrijven, in weerwil van de toename der kleine bestaantjes.

Maar nu, wát gaat in deze statistiek niet al door voor zelfstandige bedrijven? In ronde cijfers: 35,300 straat-handelaren, 36,500 tusschenpersonen, agenten en commissionairs, 10,700 kruiers, dan: boden, boodschaploopsters, groentelieden en elke aapjeskoetsier, die er een eigen paard op na houdt. De warenhandel telt in ronde cijfers 529,000 bedrijven, maar ook hier weder stijging — en eene niet onbelangrijke — van de midden- en groot-bedrijven. In elk geval bedraagt het aantal bedrijven dat als alleen-bedrijf geldt: 270,600 of 51 proc. relatief dus beduidend minder dan in de industrie. Nu komt er een ankere faktor in aanmerking, juist niet eene welke opwekkend is in de ontwikkeling, en dat is: de groote rol die de vrouwen in deze toekomst, niet alleen

als arbeidsters, maar alszelfstandige personen ; geweldig is in het bijzonder gestegen het aantal arbeidende gehuwde vrouwen. Het aantal van zelfstandige beroeps-uitoefenende vrouwen is gestegen met $34\frac{1}{2}$ proc, tegenover de doorsnede der ondernemers van slechts 20 proc.; de als employés aangestelde vrouwen stegen met 172 proc., dat zijn de boekhoudsters, kantoorklerken enz., tegenover eene doorsnede van 85 proc.; het aantal arbeidsters met 152 proc. tegenover eene doorsnede van slechts 71 proc. Onder 270,000 klein-bedrijven in den warenhandel waren niet minder dan 98,000 vrouwen werkzaam, of $34\frac{1}{2}$ proc. Zien wij ook hier, wat deze getallen in werkelijkheid te beteekenen hebben. Daaronder marcheeren als zelfstandige bedrijven: alle tapperijen welker pachters tot ééne brouwerij behooren; alle bierhallen, bijv. zooals Aschinger in Berlijn; alle sigarenwinkels van eene en dezelfde groote firma zooals die van de firma Löser en Wolf; al de magazijnen van de landbouwcoöperaties en de duizende filialen van koöperatieve ondernemingen. De getallen zijn dus wel in staat om iemand te bedriegen en het is zaak, deze dingen naar hun wezen te onderzoeken. En laat ik nu ten slotte Bernstein eens wijzen op de onlangs in Breslau gehouden verhandelingen in de „vereeniging voor sociaal-politiek.” Daar verklaarde Prof. Werner-Sombart en deze verklaring stoot ten slotte Bernstein's verklaringen van het tegendeel, geheel om:

„Eindelijk moet ik aan de machtspreuk, dat de mid-denstand in het leven moet worden gehouden, beslist een einde maken. Men moge het niet zedelijk noemen, ik moet het uitspreken, het is onzinnig eene klasse welke ten ondergang gedoemd is, kunstmatig in het leven te houden. In vroegeren tijd verstond men onder

den middenstand de bourgeoisie, eene klasse die omhooggaande was; eene klasse evenwel die aan het ondergaan is, kunstmatig te willen in het leven houden, wil zeggen, de ontwikkeling der beschaving tegenhouden."

Dat zegt een man, die geen soc. demokraat is!

.

Bebel komt vervolgens tot den landbouw.

„Marx's beschouwingen over de concentratie in den landbouw, reiken tot aan 1870 ongeveer. Geen twijfel dat tot aan dien tijd, de concentratie beantwoordde aan de door hem aangegeven tendenz. Heden ten dage schijnt mij deze opvatting nog voor Frankrijk juist te wezen; ik verwijs hiervoor naar de statistische gegevens in deel 112 van de duitsche rijksstatistiek. Sedert dien tijd vertoont de ontwikkeling een geheel ander gezicht. Welke zijn de oorzaken dat deze omgeslagen is? In eerste linie, de overzeesche levensmiddelenconcurrentie, die in 1878 bij ons tot de invoering der graanrechten leidde, terwijl onze agrariërs vroeger vrijhandelaars waren. Een tweede grond is de snelle ontwikkeling van de industrie en de hoogte van de winsten uit die industrie. Geen twijfel is er aan, hoe rationeel dan een landbouwbedrijf ook moge worden geleid, het kan, in winstcijfer dat te behalen is, met een goed geleide industriele onderneming nooit concurreeren. Het kapitaal vloeit daarom naar de industrie toe en wordt aan den landbouw onttrokken; er komt gebrek dus aan bedrijfskapitaal. Hand aan hand daarmee gaat het gebrek aan handen voor 't werk. Terwijl de bevolking van het Duitse Rijk van 1882 tot 1895 toenam met 6½ millioen, verminderde de plattelandsbevolking met 784,000 personen.

In handel, industrie en verkeerswezen evenwel eene geweldige toename; in de industrie eene van $16\frac{1}{4}$ op 20 millioen. Dit is een aanwas van 25 proc. tegen eene vermindering der landbouwbevolking van 4 proc. In den handel steeg het aantal der bevolking van $4\frac{1}{2}$ millioen op 6 millioen, d. i. met meer dan 30 proc.

Deze ontwikkeling heeft geleid tot het gebrek aan handen in den landbouw, hetgeen daarin in hoogen graad nadeelig gewerkt heeft, zoodat de klachten der agrariërs te dien opzichte, inderdaad gegrond zijn. Al deze omstandigheden nu, hebben den landbouw gedwongen van extensief bedrijf tot intensief over te gaan; het extensieve leverde niet genoeg meer op. Het intensieve bedrijf vordert evenwel grootere kapitalen; kapitaal en crediet zijn voor den landbouw duurder geworden, zoo wordt hij inderdaad gekastijd met dubbele roeden. . .

De tegenwoordige Staat echter heeft een belang bij toestanden in den landbouw, daarvandaan zijn streven om de ondergaande groepen te hulp te komen — anders in het handwerk. Hier kan de Staat werkzaam ingrijpen, vergelijkenderwijs natuurlijk, en kan de natuurlijke ontwikkeling storen en remmen.

De landbouw omvatte een bevolking in 1882 van 42.54 pct.; in 1895 eene van 35,7. De landbouw wordt dus zelf steeds onmachtiger. In weerwil dezer afname is het aantal zelfstandige bedrijfsuitoefenenden, van 1882 tot 1895 met 280,692, d. w. z. met 12,2 proc. gestegen. Het getal employés is vermeerdert van 66,644 in 't jaar 1882, op 96,173 in 1892, dus met 44,5 proc. gestegen. Daarentegen is het getal mannelijke arbeiders in die periode verminderd met 290,313, d. w. z. met 10,7 proc. en is alleen het aantal vrouwelijke arbeiders

vermeerderd met: 136,258. Hiermede is met de getallen in de hand, de uitval aan arbeidskrachten bewezen, waarover de landbouw zoozeer klaagt.

Bij eene studie van de getallen, komt men tot het verrassende feit, dat de oppervlakte die aan landbouw in cultuur is: 649,000 hectaren is gegroeid; deze toename wordt verklaard met de bemerking dat in 1882 de opname niet zoo zorgvuldig heeft plaats gevonden. Hierdoor nu is het moeilijk vergelijkingen te maken.

Van de 5,558,000 bedrijven, die wij in den landbouw hebben, waren er: slechts $2\frac{1}{2}$ millioen zelfstandige landbouwers, hierbij gekomen zijn nog in de statistiek: 206,000 dwergbedrijven van de kleinste soort. Wat voor bedrijven zijn dat? Men ga eens buiten de poorten van Berlijn, Charlottenburg, Bremen, Leipzig enz. en men zal daar zien een groot aantal tuintjes en kleine stukjes land, met primitieve huisjes erop, allen dezen nu fungeeren op de statistiek voor landbouwbedrijven.

Hiermede wil ik echter niet bestrijden, dat het kleinboerenbedrijf toegenomen is. Gewichtig is hier alleen hoe de kleine landbouwbedrijven in verhouding staan tot het grootbedrijf in den landbouw.

En dan is het grootlandbouwbedrijf gansch niet zoo onbeduidend, als de verdedigers van het kleinboerenbedrijf dit wel voorgeven.

Gestegen zijn van 1882 tot 1895:

	Bedrijven.	Oppervl. in gebruik.	Totaal oppervl.
Tot 20 aren met	120,230	16,683 hect.	68,986 hect.
	of 13,1, proc.	of 13,7 proc.	of 65 proc.
Van 20 aren tot hect. met:	85,580	22,000 hect.	157,936 hect.
	of 6 proc.	of 3,2 proc.	of 10 proc.

De bedrijven tot 1 hectare omvatten in 't geheel 45,5

pct. der bedrijven, 2,2 proc. der in landbouwcultuur zijnden oppervlakten en 2.6 proc. der totaaloppervlakten. (*Bravo!*)

De bedrijven tot 2 hectaren, omvatten: 98,6 proc. der bedrijven; 5,33 proc. der oppervlakten en 5,6 proc. van het totaal.

De bedrijven tot 5 hectaren in 't geheel omvatten 76,9 proc. der bedrijven 15,3 proc. der oppervlakte en slechts 15,2 proc. van het totaal (*Bravo, bravo!*)

En hoe staat 't nu met de groot-bedrijven boven de 100 hectaren? In 't geheel zijn voorhanden: 25,061 hect. en zij hebben zich slechts met $\frac{2}{1000}$ vermeerderd. Maar 7,000,831 hect. van het totaal der oppervlakten behooren tot hen, terwijl 77 proc. der bedrijven beneden de 5 hect. maar 5,094,000 hect. in bezit hebben. De 25,000 groot-bedrijven, zijn dus 2,737,000 hect. grooter, dan de 4,255,000 klein-bedrijven bij elkander, (*Bravo, bravo!*) En neemt men de totaal oppervlakten in aanmerking, dan hebben de groot-bedrijven rond $4\frac{1}{2}$ millioen hect. méér in bezit, dan de $4\frac{1}{4}$ mill. klein- en dwerg-bedrijven te zamen. Economisch komt dus, dat ongehoorde aantal kleinbedrijven, zeer weinig in aanmerking.

.
Nu nog wat de Saksische inkomstenbelasting aangaat. Ik heb hieromtrent zelfstandige studies gemaakt.

In aanmerking moet worden genomen, dat in de statistiek van Saksen's inkomsten belasting ook medetelt het inkomen van de echtgenooten, dat van de kinderen beneden 16 jaar medegerekend wordt met het inkomen van den familievader, wat natuurlijk van grooten invloed is bij de huisindustrie en de rol die de gehuwde vrouw

in de industrie speelt. Ik heb niet het jaar 1879 tot uitgangspunt genomen, zooals Bernstein, dewijl in dat jaar, de nieuwe inkomstenbelastingwet in werking trad en dus geen bruikbaar resultaat opleveren kan en bovendien nog een jaar van zware crisis was, maar 1882. Nu! De bevolking van Saksen is van 1880 tot 1895 met $27\frac{1}{2}$ proc. gestegen, veel meer dan die in doorsnede van het Duitsche rijk. Bernstein jubelt er over dat de inkomsten veel meer gestegen zijn dan de bevolking, ja, dat zal wel een feit zijn, dat overal voorhanden is, maar dat eenvoudig hier vandaan komt, dat het aantal menschen, dat arbeiden moet, in onze kapitalistische maatschappij steeds grooter wordt. Van 1882 tot 1895/96 is eene stijging van de geschatte personen gevolgd met 36 proc. hun totaal-inkomen is toegenomen met 72 proc. Tot aan het begin van 1890 waren de inkomsten tot 300 mark vrij, daarna tot 400 mark. In 1882 bedroeg dit aantal, d. w. z. van belasting vrijgestelden: 76,863 personen, 6,61 proc. van het geheele aantal aangeslagenen, in 1895 daarentegen 217,964 of 13,76 (*Bravo*). Het kolossale aantal van 217,964 personen had een inkomen beneden de 400 mark! Het aantal belastingbetalenden met een inkomen van 400 tot 800 mark, bedroegen in 1882, 76 proc. der gezamenlijke aangeslagenen, daarentegen 1895 slechts 64 proc.; de inkomsten dezer klasse zijn dus verbeterd.

Hun doorsnee-inkomen is gestegen van 421 mark op 511, bleef echter nog beneden het doorsnee-inkomen van 600 mark. Het totaal der belastingplichtigen met een inkomen van 800 tot 1250 Mark, is van 12 proc. der aangeslagenen met 12,75 proc. van de totaal-inkomens op 17,26 proc. der aangeslagenen en met 19,7 proc.

der totaalinkomens (bij eene absoluten groei van hun aantal met 131 proc.) gestegen. Hun doorsneeë-inkomen bleef met 999 mark of 994 mark, tamelijk wel hetzelfde. De gezamenlijke inkomens tot 1250 mark, vormden, met uitzondering van diegenen welke te arm waren om belasting te betalen, in 1882: 52 proc. van het geheele aantal betalenden, in 1895 56 proc. Het getal personen met een inkomen van 1250 tot 3300 mark (1895/96 werd een grens van 3400 mark aangenomen), is van 9,55 proc. of 12,79 proc. gestegen, het doorsneeë-inkomen is van 1916 Mark op 1897 Mark, dus met 19 Mark gezonken. In 1882 hadden niet minder dan 97,60 proc. van alle belastingbetalenden, een inkomen onder de 3300 mark; 1895/96 daarentegen 96,38 proc. Hun aantal was aldus nog grooter, dan het aantal der inkomens onder 3000 mark, die Lasalle eenmaal aannam als rond 96 proc. uitmakende. De middeninkomens van 3300 mark tot 9600 mark, (10000 mark in 1896) zijn van 2,30 gestegen tot 2,80. Het getal inkomens van 9600 mark (resp. 10,000 mark) tot 26,000 mark, het aantal rijke en vermogenden dus, steeg met 74 proc. hun inkomen met 84 proc. De midden-inkomens van 3400 tot 10,000 mark, wijzen procentsgewijs de geringste stijging aan; hoe hooger zij worden, hoe grooter de stijging. Het aantal millionairs met een inkomen van meer dan 26,000 mk. is vermeerderd met 147 proc. hun inkomen met 143 proc.; het hoogste inkomen in 1882 van: 2,570,000 mark is in 1896 gestegen: tot 3,652,000 mark.

Dienvolgens heeft zich de middenklasse het minst ontwikkeld; het getal kleine inkomens is aanmerkelijk gestegen op kosten der kleinste inkomens en voor een groot deel dezer klassen is het inkomen beduidend

verbeterd, maar veel méér zijn de groote en de reuzen-inkomens gestegen.

.
 Hiermede is dus aangetoond, dat het aantal personen met een inkomen tot 3400 mark in 't jaar 1896 beliep: $96\frac{3}{4}$ proc. dus iets hooger als in 1883, waarin het 96 proc. was; met andere woorden: voor de groote massa der bevolking is, in weerwil van de doorsneé hoogere inkomens, de algemeene levenspositie geen jota verbeterd, dewijl men toch wel kan aannemen, dat ik bijv. van 3400 mk. inkomen in 1896 zonder twijfel slechter kan leven, dan van 3000 mk, in 1863 (*zeer juist!*) Zoo is dan inderdaad de geheele theorie, die zich op eene z. g. n. verandering der verhoudingen beroept, valsch. Dat is niet te bestrijden en hiermede is tevens het bewijs geleverd dat alles, wat Bernstein ten dien opzichte zegt, valsch is en ons op een dwaalspoor brengt.

Bebel haalt nu nog tal van materieele bewijzen aan van de manier waarop de rijke lui de aanslagen in de belasting ontduiken, hetgeen natuurlijk de contrôle op de groote vermogens zooveel moeilijker maakt.

Vervolgens toont hij nog aan dat Bernstein, bij de aanvoering van de Pruisische inkomsten-belastingstatistiek zich aan de groote fout heeft schuldig gemaakt van te rekenen van 1854 tot 1893/94; terwijl tot 1890 een geheel ander belastingsysteem geheerscht heeft, dan van 1891 af en haalt vervolgens aan het oordeel van een burgelijk econoom, Clemens Heisz uit 1893, die in een door de Universiteit van Tubingen bekroond prijschrift, de groote inkomens in Duitschland en hunne toename in de laatste tientallen van jaren, onderzocht heeft.

In dat onderzoek waren opgenomen de acht oude

pruisische provincies van 1854 tot 1890 en voor zoover statistieken voorhanden waren, ook de industriele bedrijven. De heer Cl. Heisz komt tot deze conclusie:

„De resultaten van ons onderzoek zijn aldus samen te vatten, dat in alle Duitsche staten, welke eene algemeene inkomstenbelasting bezitten, *de groote inkomens verreweg sneller zijn toegenomen dan alle overigen*.

„De geringste inkomens toonden de minste toename” „Daarentegen is het tamelijk zeker, dat met de grootsche ontwikkeling van het groot-bedrijf en de snelle toename der groote vermogens, ook een niet onbelangrijk deel van den nijveren middenstand in economische afhankelijkheid van het grootbedrijf en van het groot-kapitaal is gekomen.” (**Bravo !**)

Tot zoover de resultaten van het onderzoek der statistieken, door Ed. Bernstein tegen de sociaal-demokratische beschouwing aangevoerd en door Prof. Treub klakkeloos overgenomen. Men zal toegeven dat de methode van Bebel een betere is om statistieken te gebruiken, dan het zich laten verblinden door de bloote *getallen*, gelijk Bernstein en zijne vlijtige naschrijvers, de heeren professoren in de staathuishoudkunde, dit zich lieten doen.

Bijlage B.

a. UITTREKSEL uit „*das Kapital*” Deel I, hoofdstuk 23: van Karl Marx (uitgave van 1890).

Elk individueel kapitaal is eene grootere of kleinere concentratie van productiemiddelen, met het daaruit volgende commando over grootere of kleinere arbeiderslegers. Elke accumulatie,¹⁾ wordt het middel tot nieuwe accumulatie. Zij verbreedt met de vermeerderde massa der, als kapitaal fungeerenden rijkdom, hare concentratie²⁾ in de handen van individueele kapitalisten; daar vandaan de grondslag der produktie op groote schaal en de specifiek kapitalistische produktiewijze.

De groei van het maatschappelijk kapitaal voltrekt zich, in den groei van vele, elk-op-zich-zelf staande kapitalen. Alle andere omstandigheden als gelijkbeteekend vooropgesteld, groeien de individueele kapitalen en met hen de concentratie van de productiemiddelen, in de verhouding, waarin zij aliquote (gelijk mede tellende) deelen van het maatschappelijk, algemeen kapitaal vormen. Tegelijkertijd, rukken zich afscheidingen van oorspronkelijke kapitalen los en functioneeren als nieuwe, zelfstandige kapitalen. Eene groote rol speelt

1) Opeenhooping.

2) Samentrekking.

hierbij o. a. de verdeling van vermogens in groote kapitalistenfamilies.

Met de akkumulatie van kapitalen groeit ook, in meerdere of mindere mate, het aantal kapitalisten aan.

Twee punten karakteriseeren deze soort concentratie, welke onmiddellijk op de akkumulatie berust of, veel meer, met haar identiek (gelijkbeteekenend) is. Eerstens: De groeiende concentratie van de maatschappelijke produktiemiddelen in handen van individueele kapitalisten wordt, onder steeds gelijke omstandigheden, beperkt door den graad van aanwas van den maatschappelijken rijkdom. Tweedens: Het in iedere afzonderlijke productiesfeer vastgelegde deel van het maatschappelijk kapitaal, is verdeeld onder vele kapitalisten, welke als onafhankelijke- en met elkander concurrerende warenproducenten, tegenover elkander staan. De akkumulatie en de haar begeleidende concentratie, worden dus niet slechts op vele punten gesplitst, maar ook de groei der functioneerende kapitalen wordt doorsneden, door de vorming van nieuwe en de splitsing van oude kapitalen. Doet de akkumulatie zich eenerzijdsch voor als groeiende concentratie der produktiemiddelen en der commando's over arbeid, zoo anderszijdsch als repulsie (afstooting) van vele individueele kapitalen van elkander.

b.

„Met het gestadig afnemend aantal kapitaalmagnaten,¹⁾ welke alle voordeelen van dit omwentelingsproces (in de kapitalistische maatschappij) voor zich in beslag nemen

1) Kapitaalvorsten.

en monopoliseeren, groeien de mate van ellende, den druk, en de knechtsschap; de ontaarding en de uitbuiting; *maar ook den opstand der steeds aangroeiende en door het mechanisme van het kapitalistisch voortbrengingsproces-zelf, geschoolde, vereenigde en georganiseerde arbeidersklasse*. De centralisatie der produktiemiddelen en de socialiseering van den arbeid, bereiken een punt waarop zij onverdragelijk worden met hun kapitalistisch omhulsel. Dit springt. Het laatste uur van het kapitalistisch-privaateigendom heeft geslagen. De onteigenaars worden onteigend."
